

SOCIALE MOBILITEIT EN STATUS IN HET ZESTIENDE-EEUWSE GENTSE AMBACHTSWEZEN

Johan Dambruyn
Aspirant F.W.O. - Universiteit Gent

Tot voor kort werden de Europese ambachten van de vroegmoderne periode in de geschiedschrijving meestal afgeschilderd als beroepsorganisaties die niet alleen de economische groei van de steden belemmerden, maar ook de sociale vooruitgang van heel wat stedelingen in de weg stonden. De ambachten werden omgeven met een aureool van protectionisme, exclusivisme en conservatisme. Daarbij werd sterk de klemtoon gelegd op de grote generatiecontinuïteit in de ambachtswereld en de discriminatie tussen meesterskinderen en buitenstaanders. Recent onderzoek toont evenwel aan dat de ambachten die een *numerus clausus* en een overwicht van meesterskinderen kenden niet de regel maar de uitzondering in de preindustriële samenleving vormden¹. Volgens de traditionele visie waren de ambachten geen echte kanalen van sociale mobiliteit². De negatieve voorstelling van de ambachten kan niet los worden gezien van het feit dat zowel sociologen als een deel van de historici de hele preindustriële samenleving vaak als immobiel voorstellen, waarmee zij het scherpe contrast met de mobiele industriële samenleving willen benadrukken³. Andere historici, die vooral de textiel- en de bouwvakambachten hebben bestudeerd, hebben

---

¹ M. Prak, 'Ambachtsgilden vroeger en nu', *NEHA-Jaarboek voor economische, bedrijfs- en techniekgeschiedenis*, 57 (Amsterdam, 1994), pp.29-30; M. Sonenscher, *Work and Wages. Natural law, politics and the eighteenth-century French trades* (Cambridge, 1989), pp.124-126. Een van de eerste historici in België die het exclusivisme van de ambachten in twijfel trok was J.-P. Sosson, 'La structure sociale de la corporation médiévale. L'exemple des tonneliers de Bruges de 1350 à 1500', *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, XLIV (1966), pp.457-478.

² In de vroegmoderne samenleving boden verschillende kanalen de mogelijkheid tot sociale promotie: onderwijs, huwelijk, priesterschap... Toch de voornaamste weg was de beroepskeuze. Betreffende het huwelijk zie bijvoorbeeld W. Prevenier (ed.), *Marriage and Social Mobility in the late Middle Ages* (Gent, 1989).

³ D. Rose (ed.), *Social Stratification and Economic Change* (London, 1988), pp.11-38; P. Burke, *History and Social Theory* (Cambridge, 1992), p.64. Ook in het meest recente syntheseswerk over de Gentse geschiedenis typeren de auteurs het laat-middeleeuwse Gent (1360-1540) als een verstarde en op beroepsmatig vlak immobiele maatschappij. W. Prevenier en M. Boone, 'De 'stadstaat'-droom', J. Decavele (ed.), *Gent. Apologie van een rebelse stad* (Antwerpen, 1989), p.88. De benadrukking van de sociale immobiliteit in de middeleeuwse en vroegmoderne maatschappij vindt men ook terug bij o.a. M. Mitterauer, *Grundtypen alteuropäischer Sozialformen. Haus und Gemeinde in vorindustriellen Gesellschaften* (Stuttgart, 1979), pp.33-34 en W. Schulze en M. Gabel (eds.), *Ständische Gesellschaft und soziale Mobilität* (München, 1988).

terecht de nadruk gelegd op de sociale neerwaartse mobiliteit in het ambachtswezen tijdens het Ancien Régime. Hoe belangrijk deze economische sectoren ook zijn, toch kunnen ze niet representatief genoemd worden voor het geheel van de stedelijke ambachten. Het is immers voldoende bekend dat net de textiel- en de bouwsector de twee nijverheidstakken waren waar het proletariseringsproces zich het hevigst heeft gemanifesteerd. Pas de afgelopen twintig jaar hebben verschillende historici de mogelijkheden tot sociale opwaartse mobiliteit binnen het stedelijke ambachtssysteem onderzocht⁴. In een baanbrekend artikel heeft Christopher Friedrichs erop gewezen dat de kansen op sociale stijging onder de ambachtsmeesters afhankelijk was van hun economische positie. Zolang de meesters de controle over hun productiemiddelen bezaten, was sociale promotie mogelijk⁵. Ondertussen hebben verschillende auteurs ook overtuigend aangetoond dat sociale mobiliteit een belangrijk instrument was om de sociale harmonie en stabiliteit van een stedelijke samenleving te bewaren⁶.

Met dit artikel stellen we ons tot doel enig licht te werpen op de mogelijkheden tot sociale opgang binnen het Gentse ambachtswezen, alsook op de sociale status van de meesters. Dat we ons concentreren op het zestiende-eeuwse Gent heeft met diverse redenen te maken. Vooreerst was Gent de tweede grootste stad van de Habsburgse Nederlanden⁷. Bovendien gold Gent in de zestiende eeuw ook als de voornaamste politieke tegenspeler van de vorst op stedelijk vlak, en werd de Arteveldestad gekenmerkt door politieke instabiliteit, opstandigheid en de doorbraak van het protestantisme. In het eerste deel van ons artikel wordt de focus op de opwaartse mobiliteit gelegd. Dit onderzoeksveld zal vanuit twee

---

⁴ Zie onder andere S. Rappaport, *Worlds within worlds: structures of life in sixteenth-century London* (Cambridge, 1989); S. Rappaport, 'Social Structure and Mobility in Sixteenth-Century London', *London Journal*, 9 (1983), pp.107-135; 10 (1984), pp.107-134; C.R. Friedrichs, *Urban Society in an Age of War: Nördlingen, 1580-1720* (Princeton, 1979); E.J. Shephard, 'Social and Geographic Mobility of the Eighteenth-Century Guild Artisan: An Analysis of Guild Receptions in Dijon, 1700-90', S.L. Kaplan en C.J. Koepf (eds.), *Work in France. Representations, Meaning, Organization, and Practice* (Ithaca-Londen, 1986), pp. 97-130; K. Van Quathem, 'Sociale mobiliteit en machtsverdeling in het Brugse schoenmakersambacht (1570-1790)', C. Lis en H. Soly (eds.), *Werken volgens de regels. Ambachten in Brabant en Vlaanderen, 1500-1800* (Brussel, 1994), pp.107-134.

⁵ C.R. Friedrichs, 'Capitalism, Mobility and Class Formation in the Early Modern German City', *Past and Present*, 69 (1975), pp.24-49.

⁶ Rappaport, *Worlds within worlds*, p.387; Friedrichs, *Urban Society*, pp.291-292.

⁷ Ofschoon exacte bevolkingscijfers ontbreken, wordt algemeen aangenomen dat tijdens de eerste 85 jaar van de zestiende eeuw de Gentse bevolking tussen de 40 en 50.000 inwoners schommelde. Na 1584 bereikte de stad haar demografisch dieptepunt (30.000 inwoners). Jan de Vries, *European urbanization, 1500-1800* (London, 1984) p.272. Bij de aanvang van de zestiende eeuw behoorde Gent tot de 28 meest bevolkte steden van West- en Oost-Europa. R. Mols, 'Population in Europe 1500-1700', C.M. Cipolla (ed.), *The Fontana Economic History of Europe. The Sixteenth and Seventeenth Centuries*, 2 (Glasgow, 1976), pp.42-43.

juridische invalshoeken worden benaderd: enerzijds wordt de toegang tot het meesterschap onderzocht, anderzijds de toegang tot het ambachtsbestuur. Centraal in ons betoog staat de vraag in welke mate de politieke en institutionele ontwikkelingen in het zestiende-eeuwse Gent de mogelijkheden tot opwaartse mobiliteit binnen de ambachten hebben bepaald. Vanuit politiek-institutioneel oogpunt kan men de zestiende-eeuwse Gentse samenleving opdelen in vier bestuursperiodes, met als breuklijnen de Carolijnse Concessie in 1540, de staatsgreep van de calvinistische revolutionairen in 1577 en de reconciliatie in 1584 (de teruggave van de stad aan de Spaanse koning Filips II)⁸. Terwijl de stad en de ambachten tijdens de jaren 1492-1540 en 1577-84 gekenmerkt werden door een grote mate van zelfbestuur en politieke macht, betekenden de periodes 1540-77 en 1584-1600 de totale onderwerping van de stad en de ambachten aan het vorstelijke gezag⁹. Na het uitvaardigen van de Carolijnse Concessie waren de ambachten niet langer officieel vertegenwoordigd in de stedelijke bestuursorganen, en bijgevolg uitgesloten van de politieke macht¹⁰. Hiermee samenhangend werd ook het ambachtsbestuur grondig hervormd: de functie van deken werd afgeschaft, en vervangen door die van overste, en verder werd het aantal gezworenen tot twee herleid. In tegenstelling tot de dekens werden de oversten nu rechtstreeks door de schepenen en de hoogbaljuw, de vertegenwoordiger van de vorst, gekozen. Bovendien werden de oversten niet onder de meesters gerecruteerd, maar onder de stadsnotabelen (edellieden, renteniers, vrije beroepen). Op die manier versterkten de vorst en het stadsbestuur aanzienlijk hun

⁸ Als gevolg van de Gentse opstand in 1539-40 tegen Keizer Karel, legde de keizer in 1540 de stad een nieuwe 'grondwet' op, de Carolijnse Concessie. Deze hervormde grondig de politieke en institutionele structuren van de stad. Zie J. Decavele en P. Van Peteghem, 'Gent 'absoluut' getemd', J. Decavele (ed.), *Gent. Apologie van een rebelse stad* (Antwerpen, 1989), pp.107-113.

⁹ Wel kan niet worden ontkend dat de politieke macht en autonomie van de stad én van de ambachten vóór de vernederende Vrede van Cadzand (29 juli 1492) nog groter was.

¹⁰ Ook in zijn Duitse rijk slaagde keizer Karel V erin om de macht van de ambachten te breken. Friedrichs, *Capitalism*, p.35. Zie bijvoorbeeld de onderwerping van de ambachten te Augsburg in 1548. C.-P. Clasen, *Die Augsburger Weber: Leistungen und Krisen des Textilgewerbes um 1600* (Augsburg, 1981), pp.82-85, 237-260, 286-289. De Franse absolutistische vorsten versterkten in de zestiende eeuw eveneens hun greep op de ambachten. E. Coornaert, *Les corporations en France avant 1789* (Parijs, 1941), pp.124-126. Sinds de invoering van het 'drie leden-systeem' in de tweede helft van de veertiende eeuw bezaten de ambachten een numeriek overwicht in alle politieke organen van de stad. Volgens dit systeem werd de politieke macht verdeeld over drie sociale groepen: de poorterij (de edellieden en renteniers), de kleine neringen (een koepelorganisatie van de 53 ambachten die voornamelijk voor de lokale en regionale markt werkten) en de weverij (het orgaan waarin de zes ambachten van de lakenindustrie waren gegroepeerd). Het standaardwerk over het 'drie leden-stelsel' is M. Boone, *Gent en de Bourgondische hertogen, ca.1384-ca.1453. Een sociaal-politieke studie van een staatsvormingsproces* (Brussel, 1990).

greep op de ambachten. Onder het calvinistische bewind (1577-84) zetelden de ambachten opnieuw in het stadsbestuur en werd het ambt van deken in ere hersteld, maar na de reconciliatie verdwenen de ambachten definitief van het politieke toneel.

Het uitgangspunt van ons mobiliteitsonderzoek vormt de Carolijnse Concessie. Met het uitvaardigen van deze nieuwe 'grondwet' stelde Keizer Karel paal en perk aan de zware toelatingsvoorwaarden tot het behalen van het meesterschap. De keizer bracht het intredegeld in alle Gentse ambachten terug tot de bescheiden som van 240 gr. In zijn magistrale studie over de sociale geschiedenis van Gent wees professor Hans Van Werveke er in 1946 reeds op dat het zinvol zou zijn om te onderzoeken wat de werkelijke impact van de Carolijnse Concessie was op de toegang tot de ambachten¹¹. Maar tot nog toe bleef deze interessante vraagstelling onbeantwoord. Daarom zullen we nagaan in hoeverre de bepaling van de Carolijnse Concessie daadwerkelijk een sterke stijging van het aantal meesters tot gevolg heeft gehad, en of de Gentse situatie met andere woorden afwijkt van de traditionele visie in de literatuur, die zegt dat de mogelijkheid tot sociale promotie binnen de ambachten in de loop van de zestiende eeuw afnam¹². Hierbij aansluitend zal worden bekeken hoe de verhouding tussen het aantal meesterskinderen en niet-meesterskinderen evolueerde, en tussen mannelijke en vrouwelijke leden. Met het bestuderen van de toegangsmogelijkheden tot het ambachtsbestuur willen we vooral achterhalen of de corporatieve besturen democratisch of oligarchisch waren samengesteld. De problematiek die hier aan de orde is, draait rond vragen als: hoeveel procent van de meesters zetelde in het bestuur? Wat was de gemiddelde wachttijd tussen meesterschap en een eerste mandaat? Hoe zat het met de frequentie van de mandaten? Zetelden vooral meesterskinderen of niet-meesterskinderen in het bestuur? Domineerden bepaalde families? Ook bij dit aspect van de sociale mobiliteit zal bekeken worden of de situatie na 1540 grondig verschilde van deze er vóór. In het tweede luik van onze studie willen we de schijnwerper richten op de sociale status van de ambachtsmeesters. Centraal in onze benaderingswijze van dit thema, staat het huis dat de meesters

¹¹ "Il serait intéressant de préciser dans quelle mesure les autres dispositions de la Concession caroline, de nature économique-sociale, ont porté des fruits pendant la période qui nous occupe, en particulier l'article élargissant l'accès à la maîtrise dans les métiers. La tâche est malaisée". H. Van Werveke, *Gand. Esquisse d'histoire sociale* (Brussel, 1946), p.75.

¹² Voor de Zuidelijke Nederlanden zie onder andere E. Scholliers en C. Vandenbroeke, 'Structuren en conjuncturen in de Zuidelijke Nederlanden 1400-1800', *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* (Haarlem, 1980), 5, pp.302-303; R. Van Uytven, 'Sociaal-economische evoluties in de Nederlanden vóór de Revoluties (veertiende-zestiende eeuw)', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 87 (1972), p.75; E. Scholliers, 'Vrije en onvrije arbeiders voornamelijk te Antwerpen in de XVIe eeuw', *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden*, XI (1956), pp.285-322.

HET GENTSE AMBACHTSWEZEN IN DE 16DE EEUW

bewoonden. Vooreerst is het de bedoeling om aan de hand van het gereconstrueerde Gentse kadaster van 1571-72 een doorsnede te presenteren van de posities die meesters in de stedelijke hiërarchie der woningen innamen. Dit onderzoek staat gedeeltelijk toe om te peilen naar de mate van sociale differentiatie binnen en tussen de ambachten. Ten slotte willen we komen tot een meer dynamische benadering. Via een prosopografische analyse van twee generaties van meesters zullen we nagaan in welke mate de beroepsanciënniteit van de meesters bepalend was voor de waarde van hun woning. Met andere woorden: bewoonden meesters met een langere staat van dienst duurdere woningen dan hun jongere collega's?

Tot nog toe zijn de Gentse ambachten van de zestiende eeuw nauwelijks onderwerp van studie geweest. Dit houdt ongetwijfeld verband met het beperkte bronnenmateriaal dat voorhanden is. Het zestiende-eeuwse ambachtsarchief is verre van volledig tot ons gekomen. Vooral de periode vóór 1540 biedt weinig materiaal voor sociaal mobiliteitsonderzoek¹³. In functie van de kwaliteit van de schaars bewaard gebleven ledenregisters - de hoofdbron van deze studie - weerhielden we voor ons onderzoek zes ambachten. Drie ervan behoren tot de productiesector (brouwers, kleermakers en kousenmakers) en drie tot de commerciële sector (meerseniers, kruideniers en kaaskopers)¹⁴. Alvorens onze onderzoeksresultaten voor te stellen, is het aangewezen om het economische belang van de onderzochte ambachten kort toe te lichten.

Het Gentse brouwersambacht bezat het monopolie over het brouwen van aanvankelijk twee en vanaf 1585 vier biersoorten. Bier was een belangrijk consumptieartikel, vooral voor de lagere sociale groepen die zich geen wijn konden veroorloven. Het grote economische en fiscale belang van bier blijkt duidelijk uit het aanzienlijke deel van de stadsinkomsten dat voortkwam uit diverse belastingen op de bierproductie en het verbruik¹⁵. In de loop van de zestiende eeuw daalde de Gentse bierproductie¹⁶. Ofschoon op de eerste plaats

---

¹³ De confiscatie van de ambachtsarchieven in 1540 door Keizer Karel is hier niet vreemd aan. In 1578 werd wel een deel van de archiefstukken teruggegeven.

¹⁴ Het ambachtsarchief wordt integraal bewaard in het Gentse Stadsarchief. Alle archivalische verwijzingen in dit artikel hebben betrekking op het Gentse Stadsarchief. Ledenregisters van de brouwers (reeks 160, nr.6), meerseniers (reeks 178, nr.1), kleermakers (reeks 191, nr.1 en nr.2), kousenmakers (reeks 165, nr.2), kaaskopers (reeks 171/1, nr.1) en kruideniers (reeks 172, nr.3 en nr.4). Een overzicht van de hiaten in de ledenregisters treft men aan in bijlage 1. Lacunes in de ledenregisters konden gedeeltelijk worden aangevuld met de jaarlijkse lijsten van de ambachtsbesturen (1544-1600) die de stad opmaakte (reeks 279/2, nr.1) en met de akten van de ambachten in de schepenregisters (reeks 301).

¹⁵ Het aandeel van de bierbelastingen in de totale stadsontvangsten bedroeg in het zestiende-eeuwse Gent gemiddeld 43%. P. De Commer, 'De brouwindustrie te Gent, 1505-1622', *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, XXXV (1981), p.110.

voor de Gentse markt werd geproduceerd, was ongeveer een kwart van de jaarlijkse produktie voor de export bestemd¹⁷. Het kleermakersambacht bezat het monopolie over het vervaardigen en verkopen van allerlei bovenkleding op maat. Het domein van het kousenmakersambacht beperkte zich tot het maken en verkopen van kousen en broeken¹⁸. Het kruideniersambacht monopoliseerde de handel in allerlei voedings- en geneeskundige kruiden¹⁹. Daarnaast mochten de meesters ook kruidenkoeken bakken²⁰. Het kaaskopersambacht controleerde de detailhandel in kaas en boter. Verder hadden ze ook de toelating om gedroogd fruit (vijgen en rozijnen) te verkopen²¹. De meerseniërs speelden een voorname rol in de bevoorrading van de stadsbewoners in zeer diverse producten, meestal van vreemd fabricaat. Het stadsbestuur noemde het meerseniërsambacht in 1599 niet zonder reden *eene van den principaelste van deser stede*²². De handelsbevoegdheden van deze kleinhandelaars waren zeer uitgebreid, en omvatten zowel alledaagse gebruiksvoorwerpen als luxeartikelen²³. Met uitzondering van

¹⁶ Tijdens de eerste helft van de zestiende eeuw werd jaarlijks gemiddeld 95.000 ton bier geproduceerd, in de periode 1570-84 ca. 89.000 ton en na 1587 ca. 57.500 ton. P. De Commer, 'De brouwindustrie te Gent, 1505-1622', *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, XXXVII (1983), p.123.

¹⁷ *Ibidem*, p.144.

¹⁸ L. Minard-Van Hoorebeke, *Description de méreaux et jetons de présence, etc. des gildes et corps de métiers, églises, etc., tome I, Monographie des gildes et corps de métiers de la ville de Gand* (Gent, 1877), p.132, 135. De professionele verschillen tussen de kleermakers en de kousenmakers zullen grondig worden behandeld in de doctoraatsverhandeling die Harald Deceulaer (VUB) voorbereidt over de Antwerpse, Brusselse en Gentse kledingsector tijdens het Ancien Régime.

¹⁹ Daartoe behoorden o.a. peper, suiker, mosterd, olijfolie, kaneel, gember, saffraan, komijn, siroop, anijs, kruidnagel, muskaatnoten, amandelen, pruimen, krenten, vijgen, rozijnen, nagelbollen, wijnsteen, orego, senebladen, zevenzaad, Spaanse zeep en zoethout. F. De Potter, *Gent, van den oudsten tijd tot heden. Geschiedkundige beschrijving der stad* (Gent, 1882-1901), 3, p.323.

²⁰ De kruidenkoeken moesten *redelic naer huerlieder cruïdt* smaken en één pond wegen. Universiteitsbibliotheek Gent, Handschrift 58, p.223.

²¹ *Ibidem*, p.110. Landbouwers en vreemde handelaars mochten alleen zuivelproducten verkopen die niet waren versneden of gewogen. Reeks 172/1, nr.1, f°75v°. Uit verschillende rekestten vernemen we dat de kaaskopers in de zestiende eeuw veel oneerlijke concurrentie ondervonden van Hollandse handelaars. Reeks 156bis, nr.30.

²² Reeks 156bis, nr.38/3.

²³ De meerseniërs dreven zowel handel in metaalwaren (messen, scharen, spelden, spijkers, sleutels, sloten, tin- en koperwerk,...), edelmetaalwaren (goud- en zilverwerk, juwelen), lederwaren (riemen, tassen, scheden, beurzen, handschoenen, veters,...), textielwaren (zijden, katoenen, wollen, linnen en gemengde stoffen, kleurstoffen, passamentwerk) als in kledingstukken (met goud bestikte of geborduurde klederen, uit zijde geweven gordels, riemen, haarsnoeren, hoeden, mutsen, kousen). Behalve de eigenlijke meerseniërs omvatte het meerseniërsambacht bij het begin van de zestiende eeuw nog vier kleinere afdelingen: de bonnetmakers (mutsenmakers), de schedemakers, de messenmakers (tot 1511) en de wassenkaarsmakers. Alleen deze laatsten bleven na 1540 deel uitmaken van het ambacht.

de brouwers mochten de meesters niet alleen hun waar verkopen in hun winkel maar ook elke vrijdag en zaterdag op de markt.

Over het juiste ledental van de ambachten is weinig geweten. Vast staat wel dat in de tweede helft van de zestiende eeuw ongeveer 60 brouwers actief waren, en dat in 1564 de Arteveldestad meer dan 80 kaaswinkels telde²⁴. Uit het jaarlijks aantal inschrijvingen van nieuwe leden kan worden afgeleid dat de ambachten van de meerseniërs, kleermakers en kousenmakers beduidend meer leden telden dan die van de brouwers, kruideniërs en kaaskopers. Dit stemt overeen met de situatie in andere Europese steden²⁵. In alle zes ambachten was het kleinbedrijf de regel. Volgens de nijverheidsenquête uit 1738 hadden de meerseniërs, kruideniërs, kaaskopers en kleermakers minder dan twee knechten en/of leerlingen in dienst²⁶. Een kousenmakersatelier verschaftte gemiddeld aan 3,3 arbeiders werk. Niets wijst erop dat dit in de zestiende eeuw anders was. Hoewel we over geen exacte cijfers beschikken, mag toch worden aangenomen dat de Gentse brouwers iets meer personeel in dienst hadden²⁷.

Het meesterschap: droom of werkelijkheid?

Het Europese ambachtssysteem werd door een uitgesproken hiërarchische structuur gekenmerkt. De meeste ambachten kenden vier sociaal-juridische niveaus met specifieke rechten en plichten: leerling, knecht, meester en bestuurslid. Het behalen van de meesterstitel vormde als het ware een mijlpaal in een corporatieve loopbaan. Pas als men het stadium van meester had bereikt, werd een ambachtsman binnen het ambacht als een volwaardig lid aanzien. De meesters onderscheidden zich op juridisch, sociaal-economisch en technisch vlak sterk van de knechten²⁸. Zij alleen mochten een eigen zaak runnen en

²⁴ De Commer, *De brouwindustrie*, XXXVII, p.127, 144; Reeks 156bis, nr.30.

²⁵ C.R. Friedrichs, *The Early Modern City, 1450-1750* (Londen-New York, 1995), pp.146-154; Idem, *Urban Society*, pp.73-94; Rappaport, *Worlds*, pp.397-398; D.M. Palliser, *Tudor York* (Oxford, 1979), pp.146-178; R.M. Berger, *The Most Necessary Luxuries. The Mercers' Company of Coventry, 1550-1680* (Pennsylvania, 1993), p.108; S. Cerutti, 'Group strategies and trade strategies: the Turin tailors' guild in the late seventeenth and early eighteenth centuries', S. Woolf (ed.), *Domestic strategies: work and family in France and Italy, 1600-1800* (Cambridge, 1991), p.107.

²⁶ Reeks 156, nr.3, 8.

²⁷ In de Antwerpse brouwerijen werkten in de zestiende eeuw gemiddeld zeven à acht knechten en twee à drie meiden. H. Soly, 'De economische betekenis van de Zuidnederlandse brouwindustrie in de 16de eeuw. Problematiek', *Economische geschiedenis van België. Behandeling van de bronnen en problematiek. Handelingen van het Colloquium te Brussel, 17-19 nov. 1971 (Ie-IVe secties)* (Brussel, 1972), p.115. Ook in Londen hadden de brouwers beduidend meer knechten in dienst dan collega-ambachtsmeesters. Rappaport, *Worlds*, p.335.

²⁸ In de Londense ambachten (livery companies) situeerde de sociaal-juridische scheidingslijn zich niet zozeer tussen meesters en knechten, maar wel tussen de gewone meesters (householders) en de elite meesters (liverymen). Rappaport, *Worlds*, p.376.

bezaten inspraak in het ambacht. Aan het meesterstatuut waren echter niet alleen rechten, maar ook plichten verbonden. De meesters moesten de ambachtsregels strikt naleven, vergaderingen en plechtigheden bijwonen en op regelmatige tijdstippen de ambachtskas spijzen.

Aan welke criteria moest men nu voldoen om meester te worden in het zestiende-eeuwse Gent? Aangezien de voorwaarden in de loop van de eeuw verschillende malen gewijzigd werden, opteren we voor een chronologisch overzicht. Zoals in vele andere Nederlandse en Duitse steden was het meesterschap van een ambacht ook te Gent onafscheidelijk verbonden met het poorterschap van de stad²⁹. Iedereen die in de stad geboren werd, was van rechtswege poorter. Ook voor immigranten was Gent een zeer gastvrije stad, want het verwerven van het burgerschap was er gratis. Iedereen die één jaar en één dag in de stad woonde, bekwam automatisch het burgerrecht³⁰. Het poorterschap vormde in tegenstelling tot andere binnen- en buitenlandse steden dus geen hinderpaal om toe te treden tot een ambacht. Dit kan evenwel niet worden gezegd van het intredegeld dat nieuwe meesters aan hun ambacht moesten betalen. Vóór 1540 lag het intredegeld bij alle ambachten op een hoog tot zeer hoog peil (zie tabel 1). Bij de meerseniërs waren 100 zomerdaglonen van een metselaarsknecht nodig om het intredegeld te vereffenen. Tussen de ambachten bestonden aanzienlijke verschillen. Zo lag het intredegeld bij de kleermakers en de kruideniers 60% hoger dan bij de meerseniërs, en bij de brouwers zelfs 220%. Met het betalen van het toegangsgeld was de kous evenwel niet af. Traditioneel moest elke aspirant-meester ook een zilveren drinkschaal met vergulde rand en voorzien van het ambachtswapen aan het ambacht schenken. De schaal moest één Troyse mark (244,753 gram) wegen, en een waarde hebben van 480 gr.³¹. Sommige ambachten schreven ook een banket voor. Daarnaast waren er nog kleinere

²⁹ In de Engelse steden was het burgerschap gekoppeld aan het leerlingenschap. Palliser, *Tudor York*, p.147. In de Franse steden daarentegen was het burgerschap niet vereist om meester te worden. Friederichs, *The Early*, pp.143-144.

³⁰ Dit was geregeld door de Grote Keure van graaf Gwijde van Dampierre uit 1297. J. Decavele, 'De Gentse poortertij en buitenpoortertij', *Recht en instellingen in de oude Nederlanden tijdens de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Liber amicorum Jan Buntinx* (Leuven, 1981), p.64, 69. Ondanks dat bepaalde juridische aspecten van het binnen- en buitenpoorterschap in de veertiende en vijftiende eeuw aanleiding gaven tot geschillen tussen de stad en de vorst, werd aan het basisprincipe van het gratis binnenpoorterschap niet geraakt. Zie het recente artikel van M. Boone, 'Droit de bourgeoisie et particularisme urbain dans la Flandre bourguignonne et habsbourgeoisie (1384-1585)', in *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 74, nr.4 (1996), pp.78-97. In vele Europese steden moesten de immigranten poortersgeld betalen. Bijvoorbeeld te Antwerpen kwam het poortersgeld in 1544 overeen met niet minder dan 68 daglonen van een ongeschoolde arbeider. A.K.L. Thijs, 'Minderheden te Antwerpen (16de/20ste eeuw)', H. Soly en A.K.L. Thijs (eds.), *Minorities in Western European Cities (sixteenth-twentieth centuries)* (Brussel, 1995), p.19.

³¹ Reeks 301, nr.78, f°103v°.

HET GENTSE AMBACHTSWEZEN IN DE 16DE EEUW

Tabel 1 Evolutie van het intredegeld, uitgedrukt in groten Vlaams en in zomerdaglonen van een metselaarsknecht

Jaar	Brouwers		Meerseniers		Kleermakers		Kousenmakers		Kaaskopers		Kruideniers	
	gro	zom	gro	zom	gro	zom	gro	zom	gro	zom	gro	zom
1525	3840	320	1200	100	1920	160	-	-	-	-	1920	160
1540	240	20	240	20	240	20	240	20	240	20	240	20
1560	240	15	240	15	240	15	240	15	240	15	240	15
1570	240	12	240	12	240	12	240	12	240	12	240	12
1580	11520	320	-	-	-	-	1440	40	-	-	3840	106
1585	240	7	240	7	240	7	240	7	240	7	240	7
1600	240	6	240	6	240	6	240	6	240	6	240	6

financiële verplichtingen, zoals een vergoeding voor de deken en de gezworenen³². Voor zover wij hebben kunnen nagaan, waren de kandidaat-meesters in de onderzochte ambachten vóór 1540 aan geen meesterproef onderworpen. Wanneer we een eenvoudig optelsommetje maken, kostte in 1522 de vrijheid van het meerseniersambacht in totaal 1920 gr. of het equivalent van 160 zomerdaglonen van een metselaarsknecht. Voor de titel van meester-kleermaker waren 2400 gr. of 200 zomerdaglonen vereist³³. Het is duidelijk dat velen, ook al mocht men het bedrag spreiden over meerdere jaren, niet in staat waren om zonder de financiële hulp van derden het meesterschap te behalen. Familiebanden en sociale relaties lijken hierbij van kapitaal belang te zijn. Uitstel van betaling kon men alleen krijgen wanneer twee personen zich borg stelden. Veelal was de vader van de kandidaat-meester één van de twee borgstellers³⁴. Maar ook andere familieleden engageerden zich³⁵. Het gebeurde zelfs dat een verwant het volledige bedrag vereffende: zo kocht Elizabeth Laureyns de vrijheid van het kruideniersambacht voor haar schoonzoon Jan du Molyne voor de som van 3840 gr.³⁶ Uit de contracten van meesterschap, die voor de schepenen werden afgesloten, vermenen we dat meerdere borgstellers tot het ambachtsmilieu behoorden³⁷. De aangehaalde voorbeelden illustreren voldoende dat zonder hulp en relaties het zo goed als onmogelijk was om tijdens de eerste veertig jaar van de zestiende eeuw

³² In het meerseniersambacht hadden deken en gezworenen samen recht op 240 gr. Reeks 301, nr.78, f°68r°.

³³ Reeks 301, nr.78, f°68r°,103v°.

³⁴ Een paar voorbeelden: Michiel Viveraert stelde zich in 1522 borg voor zijn zoon Anthonis, die toen de vrijheid van het meerseniersambacht kocht. Reeks 301, 78, 68r°. Lieven Van Canengys deed hetzelfde in 1523 voor zijn zoon Jan, een meester-kruidenier. Reeks 301, nr.78, f°256r°.

³⁵ Jan Van den Hecke stelde zich in 1519 borg voor zijn schoonzoon Jooris Fiers, een kruidenier. Reeks 301, nr.76, f°12v°. Cornelis Blommaert deed hetzelfde in 1522 voor zijn broer Arendt, een meersenier. Reeks 301, nr.78, f°68r°.

³⁶ Reeks 301, nr.125, f°40v°.

³⁷ Zo stelde meester-tinnegieter Ancelmus De Cop zich in 1520 garant voor Jan Blomme, een meersenier, en meester-timmerman Anthonis Van Conyndonc in 1523 voor Lievin Walravins, een kleermaker. Reeks 301, nr.76, f°28v°; nr.78, f°221r°.

het tot meester te brengen. Er mag worden aangenomen dat de kennissenkring van een kandidaat vooral bepaald werd door zijn sociale achtergrond. Dit brengt er ons toe te stellen, dat de personen die tijdens de periode 1500-40 het meesterschap hebben verworven vooral afkomstig waren uit het milieu van de ambachtsmeesters of uit groepen die sociaal evenwaardig waren.

Het jaar 1540 betekende een ommekeer. Met het uitvaardigen van het 73ste artikel van de Carolijnse Concessie stelde Keizer Karel zich tot doel om de toegang tot het meesterschap voor buitenstaanders aanzienlijk te vereenvoudigen en de tendens naar de corporatieve erfelijkheid een halt toe te roepen³⁸. Hij hoopte met deze regeling te kunnen bijdragen tot de economische heropleving van zijn geboortestad. De keizer ging uit van het principe dat een aspirant-meester veeleer een bewijs van zijn vakkennis moest leveren dan over een goedgevulde geldbeurs te beschikken. Daarom verbond hij aan het verwerven van de meesterstitel een bekwaamheidsproef en een eenmalig en uniform intredegeld van slechts 240 gr.³⁹. Twintig zomerdaglonen van een metselaars-knecht volstonden nu om het intredegeld te betalen⁴⁰. In het licht van de sterke prijs- en loonstijgingen in de zestiende eeuw is het markant dat het intredegeld tot aan het calvinistische bestuur geen stijging heeft gekend. Integendeel, in reële termen daalde het bedrag: in 1570 had het de tegenwaarde van slechts 12 zomerdaglonen. Het moge duidelijk zijn dat de centrale en stedelijke overheid het intredegeld doelbewust laag heeft gehouden. Gezien de aard van hun activiteit waren de meerseniers, kruideniers en kaaskopers ook na 1540 aan geen meesterproef onderworpen⁴¹. De drie andere ambachten voerden wel een meesterproef in, maar geen enkel zestiende-eeuws document licht ons in over de precieze inhoud van de proeven. Pas in 1599 verplichtte het stadsbestuur de ambachten om hun proef duidelijk te omschrijven⁴².

³⁸ J. Lameere en H. Simont, *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas*, 2e reeks, IV (Brussel, 1907) p.188.

³⁹ In tegenstelling tot bijvoorbeeld de steden van het Boven- en Midden-Rijngebied, waar het proefstuk ook pas in de zestiende eeuw algemeen werd, had de invoering van de meesterproef te Gent niet de bedoeling om de toegang tot de ambachten te beperken. K. Schulz, *Handwerkgesellen und Lohnarbeiter. Untersuchungen zur oberrheinischen und oberdeutschen Stadtgeschichte des 14. bis 17. Jahrhunderts* (Sigmaringen, 1985), p.311.

⁴⁰ Ter vergelijking: bij de Brugse schoenmakers, nochtans geen sociaal hoog aangeschreven ambacht, betaalde een kandidaat-meester in de zestiende eeuw 720 gr. en een kandidaat die het ambacht buiten de stad had aangeleerd 1200 gr. Van Quathem, *Sociale mobiliteit*, p.115. In het Antwerpse timmerliedenambacht was het intredegeld in 1515 vastgesteld op 600 gr. Scholliers en Vandenbroeke, *Structuren en conjuncturen*, p.303.

⁴¹ Reeks 156, nr.7.

⁴² Reeks 177, nr.1, f°56r°. In de zeventiende eeuw behelsde de kleermakersproef het vervaardigen van een priester toga en een samaar (een lang vrouwenkleed) en de kousenmakersproef hield het vervaardigen van drie paar kousen in. Minard-Van Hoorebeke, *Description*, p.133, 135.

HET GENTSE AMBACHTSWEZEN IN DE 16DE EEUW

De toepassing van de Carolijnse Concessie had tot gevolg dat de ambachten van dan af bevolkt werden met twee juridische categorieën van meesters, namelijk de meesters met een erfelijke titel en de meesters met een persoonlijke titel. De Carolijnse Concessie schreef immers voor dat voortaan alle nieuwe meesters slechts voor zichzelf de meesterstitel konden kopen; de titel doorgeven aan hun nakomelingen kon niet meer. De families die vóór 1540 de vrijheid hadden gekocht, behielden dit voorrecht wel.

De calvinistische bestuursperiode (1577-84) betekende een terugkeer naar de politiek-institutionele en sociale orde van vóór de Carolijnse Concessie. Het herstel van het drie leden-systeem hield meteen ook een teruggrijpen naar de hoge tarieven van vóór 1540 in. Het intredegeld steeg bij de kousenmakers tot 1440 gr., bij de kruideniers tot 3840 gr. en bij de brouwers tot het astronomische bedrag van 11520 gr.⁴³ De toegangsdrempel werd met andere woorden gevoelig verhoogd. Toch mag uit deze hoge entreegelden niet zonder meer worden geconcludeerd dat de ambachten hun deuren voor buitenstaanders hermetisch sloten. Immers, de hogere bedragen waren gerechtvaardigd door het feit dat ze betrekking hadden op het erfelijk meesterschap. In reële termen betaalden een kandidaat-meester bij de brouwers evenveel als vóór 1540, bij de kruideniers evenwel 34% minder. Met het afschaffen van het persoonlijk meesterschap maakte uniformiteit opnieuw plaats voor diversiteit: het intredegeld lag bij de kruideniers 2,7 maal hoger dan bij de kousenmakers, bij de brouwers liefst acht maal. Ook het gebruik van de zilveren drinkschaal werd in ere hersteld⁴⁴. Tevens deed het banket bij verschillende ambachten opnieuw zijn intrede⁴⁵. In het brouwers-, kleermakers- en kousenmakersambacht kwamen daar bovenop nog de onkosten van de meesterproef. Dat het meesterschap een flinke duit kostte, wordt nog duidelijker wanneer men alle financiële verplichtingen samentelt. Kruidenier Adriaen Van der Stichele betaalde in 1584 in totaal 5040 gr. of het equivalent van 140 zomerdaglonen. Brouwer Rachen De Meyere spande in 1582 ongetwijfeld de kroon: hij betaalde maar liefst 13.440 gr. of 373 zomerdaglonen⁴⁶! Zelfs de sterke man van de calvinistische republiek, voorschepen Jan Van Hembyze, vond dat de intredegelden de pan uit rezen en vroeg daarom met

---

⁴³ Reeks 301, nr.127, f°42r°; reeks 301, nr.126, f°104r°. Iemand die het ambacht had geleerd bij een meester-kousenmaker van buiten de stad moest 1920 gr. neertellen. Reeks 165, nr.9, f°2v°.

⁴⁴ Een zilveren schaal kostte 720 gr. Reeks 301, nr.127, f°42r°.

⁴⁵ Franchois Hoobrouc bood in 1581 aan de deken en de gezworenen van het brouwersambacht een maaltijd aan ter waarde van 1200 gr. Een jaar later betaalde brouwer Rachen De Meyere 1440 gr. Reeks 301, nr.126, f°67r°, 104r°. De banketten bij de kruideniers waren van bescheidener aard: de maaltijd die kandidaat Adriaen Van der Stichele in 1584 aan het bestuur aanbood, kostte 480 gr. Reeks 301, nr.127, f°42r°. Ook het reglement van de kousenmakers van 1579 maakt gewag van een verplichte maaltijd. Reeks 165, nr.9, f°2v°.

⁴⁶ Reeks 301, nr.127, f°42r°; nr.126, f°67r°.

aandrang in mei 1579 aan de dekens of zij niet bereid waren hun ambacht gedurende drie à vier jaar open te stellen voor protestantse immigranten. Hij stelde een bescheiden inkomgeld van 240 à 360 gr. voor. Maar de dekens gaven aan zijn oproep geen gevolg⁴⁷. Dat de financiële drempel hoog lag en vele kandidaat-meesters het intredegeld niet konden opbrengen, mag ook blijken uit het feit dat slechts tien van de 23 geregistreerde kousenmakers in 1582-83 de meesterstitel behaalden. Het jaar daarop verwierf zelfs geen enkele van de negen geregistreerden de vrijheid⁴⁸.

Na de teruggave van de stad aan de Spaanse koning Filips II (17 september 1584) werden de bepalingen van de Carolijnse Concessie opnieuw van kracht. Als overgangsmaatregel besliste het stadsbestuur in januari 1585 dat, degenen die tijdens de calvinistische bestuursperiode het erfelijk meesterschap hadden gekocht, dit recht behielden, en dat degenen die begonnen waren met het afbetalen van het erfelijk meesterschap, maar het moeilijk hadden om de volledige som te vereffenen het persoonlijk meesterschap zouden verwerven, terwijl zij die het erfelijk meesterschap toch wouden bekomen, het contract, dat zij met het desbetreffende ambacht tijdens de calvinistische periode hadden afgesloten, verder moesten nakomen⁴⁹.

Tot hier toe hebben we het uitsluitend gehad over de niet-meesterskinderen. Over de toetredingsvoorwaarden van de meesterskinderen blijven de zestiende-eeuwse bronnen - opzettelijk? - heel vaag. In feite verwierven de meesterskinderen het meesterschap op het moment van hun geboorte. Maar om rechtsgeldig te zijn, moesten ze zich wel laten registreren. De meesterskinderen werden daarom op jonge leeftijd in het ledenregister ingeschreven. Volgens de veertiende-eeuwse statuten van de meerseniers kon elk meesterskind tegen de betaling van 5 gr., en een kan wijn aan het bestuur in het ambacht worden opgenomen. In het brouwersambacht legden de statuten van 1453 het intrede-recht van de meesterskinderen op 10 gr. vast. Volgens het reglement van 1579 was elke kousenmaker die zijn kinderen liet registreren aan de klerk 8 gr. verschuldigd⁵⁰. Vergeleken met de niet-meesterskinderen was het inkomgeld bij de erfgenamen dus een peulschil. Bovendien waren meesterskinderen niet onderworpen aan een proef. Om als kind het meesterschap te kunnen erven,

⁴⁷ B. De Jonghe, *Ghendtsche geschiedenissen of chronyke van de beroerten en ketterye binnen, en ontrent de stad van Ghendt seder 't jaer 1566 tot het jaer 1585* (Gent, 1752) 2, p.138.

⁴⁸ *Item alle dees naervolghende persoonen en sijn niet vrij als niet betaelt hebbende*. Reeks 165, nr.2, f°16r°,18r°

⁴⁹ Reeks 107, nr.4, f°3v°.

⁵⁰ E. Van der Hallen, 'Het Gentse meerseniersambacht (1305-1540)', *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, XXXI (1977), p.106; reeks 160, nr.6, f°9r°-v°. Indien de kinderen van een kousenmaker stierven vóór hun registratie moest de vader 4 gr. aan de klerk betalen. Reeks 165, nr.9, f°2r°.

HET GENTSE AMBACHTSWEZEN IN DE 16DE EEUW

moest men wel geboren zijn nadat de vader de meesterstitel had gekocht⁵¹. De meesterstitel ging bij de brouwers, meerseniers en kleermakers ook automatisch over op bastaardkinderen⁵². Dat vóór 1540 er een ongelijke behandeling bestond tussen meesterskinderen en niet-meesterskinderen kan niet worden ontkend. De Carolijnse Concessie raakte niet rechtstreeks aan het bevoorrechte statuut van de meesterskinderen. Wel werd de financiële kloof, door het verlagen van het intredegeld voor buitenstaanders, tussen meesterskinderen en niet-meesterskinderen merklijk kleiner. Pas in de zeventiende eeuw werd de ongelijkheid tussen beide groepen weggewerkt⁵³.

In welke mate hebben de hiervoor besproken toetredingsmodaliteiten de toegang tot de verschillende ambachten nu bepaald?

Tabel 2 *Jaarlijks gemiddeld aantal inschrijvingen van meesterskinderen en niet-meesterskinderen voor de vier politiek-institutionele periodes*

	Brouwers		Meerseniers		Kleermakers		Kousenmakers		Kaaskopers		Kruideniers	
	Mee	Nie	Mee	Nie	Mee	Nie	Mee	Nie	Mee	Nie	Mee	Nie
1500-1540	7,3	0,1	19,7	4,5	10,5	3,1	-	-	-	-	-	-
1540-1577	4,9	4,3	-	14,4	12,6	8,4	-	7,7	-	6,4	6,3	6,1
1578-1584	10,5	1,2	14,5	6,3	10,5	3,4	-	7,6	-	-	-	-
1584-1600	5,7	3,4	-	15,3	6,2	16,8	-	17,3	-	11,5	-	7,1

Het jaarlijks gemiddelde is voor de niet-meesterskinderen in het kleermakersambacht gedurende de periode 1540-77 een minimumcijfer, omdat voor heel wat jaren geen of slechts onvolledige cijfers voorhanden zijn.

Uit bovenstaande tabel blijkt dat alleen het brouwersambacht in de loop van de late Middeleeuwen geëvolueerd was tot een gesloten, erfelijke beroepsvereniging: gedurende de periode 1500-40 kochten slechts twee brouwers de vrijheid⁵⁴. Het gesloten karakter van het brouwersambacht kan evenwel verklaard worden door de specificiteit van deze sector. De brouwnijverheid kenmerkte zich door een grote kapitaalsintensiviteit, een geringe arbeidsintensiviteit en een hoge productiviteit⁵⁵. Ook de permanente vertegenwoordiging van de brouwers in het

⁵¹ Reeks 160, nr.6, f°9v°. Ook in Frankrijk was dit de regel. Coornaert, *Les corporations*, p.197.

⁵² In het brouwersregister staan 16 bastaardzonen opgetekend, in het meerseniersregister zeven en bij de kleermakers telden we er één.

⁵³ Op 7 april 1636 vaardigde het stadsbestuur een ordonnantie uit waardoor voortaan ook meesterszonen verplicht waren tot het betalen van 240 gr. intredegeld om het meesterschap te verwerven. Reeks 93, register VV, f°78v°.

⁵⁴ Op 24 augustus 1503 werd Jan De Keysere in het register genoteerd en op 2 december 1504 Joes Van Reynscoet. Reeks 160, nr.6, f°78,79r°.

⁵⁵ H. Soly, 'Nijverheid en kapitalisme te Antwerpen in de 16e eeuw', *Album Charles Verlinden* (Gent, 1975), p.345. Ook Rappaport wijst op de beperkte mogelijkheden tot sociale mobiliteit binnen het Londense brouwersambacht. Rappaport, *Worlds*, p.335.

stadsbestuur verklaart waarom vóór 1540 niet aan hun positie werd geraakt. Bij de meerseniërs kochten tijdens de eerste vier decennia van de zestiende eeuw jaarlijks gemiddeld 4,5 buitenstaanders de vrijheid, bij de kleermakers 3,1. Het lagere intredegeld en de grotere kans op werkgelegenheid, in vergelijking met de brouwers, verklaren het relatief hoog aantal inschrijvingen van niet-meesterskinderen bij beide ambachten. Het ziet er dus naar uit dat de Gentse ambachten minder gesloten waren dan tot nu toe algemeen werd aangenomen. Bovendien tonen de meesterschapscontracten in de schepenregisters aan dat de financiële drempel minder hoog was dan hij op het eerste gezicht leek, omdat men het intredegeld niet contant hoefde te vereffenen maar mocht spreiden over meerdere jaren.

Dat het drastisch ingrijpen van Keizer Karel in het Gentse ambachtswezen vruchten heeft afgeworpen, wordt door tabel 2 ontegensprekelijk aangetoond. In alle ambachten steeg het aantal nieuwkomers spectaculair: tijdens de jaren 1540-77 ontvingen de kleermakers 2,7 maal zoveel kopers als in de voorgaande veertig jaar; bij de meerseniërs was dit 3,2 maal zoveel. Het brouwersambacht beleefde een ware revolutie: het jaarlijks gemiddeld aantal niet-meesterskinderen steeg van 0,1 naar 4,3! Op korte termijn waren de effecten van de Carolijnse Concessie het duidelijkst merkbaar bij de ambachten die voordien het hoogste intredegeld eisten: bij de brouwers klom het jaarlijks gemiddeld aantal meester-kopers van nul tijdens het decennium 1530-39 tot 3,5 tijdens de daaropvolgende tien jaar, bij de kleermakers van 3,2 tot 10,6, terwijl bij de meerseniërs het aantal slechts steeg van 6,7 tot 7,8. Bij alle ambachten valt tussen 1540 en 1577 globaal een stijgende trend te bespeuren. Bij de brouwers bedroeg het jaarlijkse gemiddelde van de jaren zeventig het dubbele van dat in de jaren veertig, bij de kaaskopers bijna het drievoudige, bij de meerseniërs en kousenmakers bijna het viervoudige, en bij de kruideniërs het vijfvoudige. Het hoge aantal inschrijvingen in de jaren zeventig heeft niet alleen te maken met de daling van het intredegeld (in reële termen) en de verbeterde Gentse economische situatie, maar moet ook worden toegeschreven aan de massale koop van de vrijheid in het jaar 1577. Verantwoordelijk voor de enorme piek in alle ambachten was de stedelijke ordonnantie van 4 november 1577⁵⁶. Vooraleer terug te keren naar het erfelijk meesterschap gaf het Gentse stadsbestuur aan de bevolking nog de kans om gedurende veertien dagen de persoonlijke vrijheid van om het even welk ambacht, met uitzondering van de drie erfelijke ambachten (vleeshouwers, viskopers en schippers), tegen het oude, goedkope tarief van 240 gr. te kopen. Als voorwaarden stelde de stadsmagistraat dat de kopers poorter en minstens zestien jaar oud moesten zijn en dat ze de meesterproef moesten afleggen. Bevreesd voor wat de toekomst brengen zou, kocht de bevolking massaal het meesterschap van een van de ambachten. In het meerseniërsambacht verzesvoudigde het aantal kopers ten opzichte van 1576, bij de kruideniërs stellen we een meer dan vervijfvoudiging vast, bij de kaaskopers zelfs een verelfvoudiging. De meeste nieuwe kopers

⁵⁶ Reeks 93, nr.29 (register EE), f°166r°. Zie ook reeks 107, nr.3, f°155v°.

HET GENTSE AMBACHTSWEZEN IN DE 16DE EEUW

hadden geen familieleden in het ambacht⁵⁷.

Als gevolg van de hoge toegangsgelden liep het aantal meester-kopers bij de meeste ambachten tijdens de calvinistische periode drastisch terug. Enkel de kousenmakers konden verrassend hun peil handhaven. Na de reconciliatie bereikte het aantal inschrijvingen een hoogtepunt. In verhouding tot de totale beroepsbevolking had het aantal nieuwe meesters in de zestiende eeuw nog nooit zo hoog gelegen. Het hoge aantal moet ongetwijfeld in verband worden gebracht met de demografische aderlating waarmee Gent na de overgave aan Filips II te maken kreeg. Immers, na 1584 emigreerde ongeveer 20 à 25% van de bevolking om religieuze, politieke en economische redenen naar het buitenland⁵⁸. Onder de emigranten bevonden zich bijzonder veel ambachtsmeesters. Deze exodus veroorzaakte op zijn beurt een nijpend tekort aan geschoolde ambachtslieden op de arbeidsmarkt. Voor vele jongeren was deze situatie een unieke kans om op te klimmen op de sociale ladder. Het meesterschap werd bovendien gestimuleerd door het zeer lage intredegeld: zes zomerdaglonen volstonden!

De verhouding tussen het aantal meesterskinderen en niet-meesterskinderen heeft zich in de loop van de zestiende eeuw grondig gewijzigd. Uit het aantal inschrijvingen in de registers blijkt dat tot 1540 in alle onderzochte ambachten de meesterskinderen een verpletterend overwicht bezaten op de niet-meesterskinderen. Toch moeten deze inschrijvingscijfers van de meesterskinderen sterk gerelativeerd worden, omdat naar analogie met andere steden er mag worden aangenomen dat slechts een minderheid van de kinderen het beroep effectief heeft uitgeoefend⁵⁹. Vast staat dat na 1540 het aandeel van de meesterskinderen in alle ambachten flink terugliep. Aan deze trend kwam een einde met de installatie van de calvinistische republiek. In alle ambachten werden opnieuw veel meer meesterskinderen ingeschreven dan buitenstaanders. Maar hun overwicht was van korte duur, want na 1584 maakten de niet-meesterskinderen definitief de meerderheid van de nieuwe leden uit.

---

⁵⁷ Bij de brouwers en meerseniers had 62% van de kopers in 1577 een familienaam die tot dan toe niet voorkwam in het ambacht, bij de kousenmakers bedroeg dit 63%, bij de kruideniers 64% en bij de kaaskopers zelfs 82%.

⁵⁸ J. Dambruyn, 'De Gentse immobiliënmarkt en de economische trend, 1590-1640', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 104 (1989) p.162.

⁵⁹ Verschillende studies hebben uitgewezen dat hoogstens een kwart van de meesterskinderen in de voetsporen van hun vader trad. S. Cerutti, 'Du corps au métiers: la corporation des tailleurs à Turin entre le XVIIe et le XVIIIe siècle', *Annales ESC*, 43 (1988), p.326; P. Guignet, 'Structures corporatives et mécanismes de reproduction sociale: l'exemple des mulquiniers Valenciennois au XVIIIe siècle', *Actes du colloque 'La sociabilité urbaine en Europe de Nord-Ouest du XIVe au XVIIIe siècle'* (Douai, 1983), pp.112-114; Van Quathem, *Sociale mobiliteit*, p.110.

Tabel 3 Procentuele verhouding tussen het aantal niet-meesterskinderen en meesterskinderen voor de vier politiek-institutionele periodes

Periode	Brouwers		Meersenijs		Kleermakers		Kruideniers	
	nie	mee	nie	mee	nie	mee	nie	mee
1500-1540	0,7%	99,3%	18,5%	81,5%	23,0%	77,0%	-	-
1540-1577	46,4%	53,6%	-	-	40,1%	59,9%	49,0%	51,0%
1578-1584	10,3%	89,7%	30,1%	69,9%	24,5%	75,5%	-	-
1584-1600	37,2%	62,8%	-	-	73,1%	26,9%	-	-

Om het probleem van de hiaatjaren op te lossen, werden bovenstaande percentages berekend op basis van het jaarlijks gemiddeld aantal inschrijvingen per politiek-institutionele periode.

Het stond de Gentse burgers vrij om van meer dan één ambacht lid te zijn. Ofschoon we geen precieze cijfers hebben, lijkt het erop dat het fenomeen van dubbel lidmaatschap in de zestiende eeuw onder bepaalde Gentse ambachten vrij sterk verspreid was. Het ligt voor de hand dat het vooral voorkwam bij ambachten die in dezelfde economische sector actief waren. We treffen het voornamelijk aan bij de kleermakers, kousenmakers, kruideniers en kaaskopers⁶⁰. Voor de jaren 1584-1600 staat het bronnenmateriaal het wel toe om de verspreiding van het dubbel meesterschap te becijferen (zie tabel 4). De hoge percentages wijzen op een sterke professionele versmelting tussen kleermakers en kousenmakers enerzijds en kruideniers en kaaskopers anderzijds. Het hoge aantal dubbel lidmaatschappen tijdens deze periode moet ons inziens vooral worden verklaard door het lage intredegeld. Opvallend is ook de korte duur tussen het verwerven van het meesterschap in het ene en het andere ambacht: 73% van de kleermakers en kousenmakers kocht binnen de twee jaar de vrijheid van het andere ambacht, bij de kruideniers en kaaskopers was dit zelfs bij 86%

Tabel 4 Dubbel lidmaatschap bij kleermakers en kousenmakers en bij kruideniers en kaaskopers, 1584-1600

	Kleermakers	Kousenmaker	Kruideniers	Kaaskopers
Totaal aantal nieuwe meesters	286	260	121	196
Aantal meesters lid van beide ambachten	108	108	52	52
Percentage	37,8	41,5	43,0	26,5

Voor de kousenmakers zijn voor 1587 en 1599 geen cijfers voorhanden. De cijfers slaan alleen op meesters die de vrijheid van beide ambachten na augustus 1584 hebben gekocht.

⁶⁰ Ondanks de talrijke hiaten in het bronnenmateriaal hebben we voor de periode 1500-84 toch een 70-tal meesters kunnen identificeren die zowel lid waren van het kleermakers- als van het kousenmakersambacht. Voor de periode 1540-84 kwamen we bij de kruideniers en kaaskopers 24 gevallen van dubbel lidmaatschap tegen. Ook in Frankrijk kwam het meervoudig lidmaatschap voor. Coornaert, *Les corporations*, p.114,207; Shephard, *Social and Geographic*, pp.114-115.

HET GENTSE AMBACHTSWEZEN IN DE 16DE EEUW

van de tweevoudige meesters het geval. Het dubbel lidmaatschap kan niet worden opgevat als een vorm van intragenerationele beroepsmobiliteit, omdat de ambachtsmeesters hun eerste beroep niet opgaven, maar het cumuleerde met een tweede beroep dat meestal in het verlengde lag van het eerste.

Uit zowat alle studies over het Europese ambachtswezen blijkt dat de corporaties in hoofdzaak mannelijke verenigingen waren. In het zestiende-eeuwse Gent was de situatie niet anders. Vrouwen werden er steevast als tweederangsliden beschouwd⁶¹. Zo werden ze niet toegelaten tot de plenaire vergaderingen van de meesters en konden ze geen aanspraak maken op een zetel in het ambachtsbestuur. Hun plaats in de ambachtswereld kan niet los worden gezien van het heersende rollenpatroon in de preïndustriële samenleving. Vrouwen moesten zich voornamelijk met de opvoeding van de kinderen en de huiselijke taken inlaten. Hoog gekwalificeerd en zwaar werk waren het exclusieve domein van de mannen. Vrouwen speelden nochtans een niet onbelangrijke rol achter de schermen. Talrijke vrouwen hielpen hun man mee in de winkel.

Tabel 5 Verhouding tussen het aantal mannelijke en vrouwelijke meesters die de vrijheid kochten

	Brouwers		Meerseniërs		Kleermakers		Kousenmakers		Kaaskopers		Kruideniërs	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Mannen	194	100,0	790	86,8	608	98,5	547	99,1	337	84,3	299	89,3
Vrouwen	0	0,0	120	13,2	9	1,5	5	0,9	63	15,8	36	10,7
Totaal	194	100,0	910	100,0	617	100,0	552	100,0	400	100,0	335	100,0

Zoals tabel 5 aantoont, namen de ambachten met betrekking tot vrouwen een verschillende houding aan. Bij de brouwers mochten gehuwde of ongehuwde vrouwen het ambacht niet uitoefenen. Voor weduwen van erfelijke meesters werd een uitzondering gemaakt. Zolang ze niet hertrouwden, mochten ze de zaak van hun overleden man verder zetten⁶². Met deze restrictie wou men de eigen sociale groep beschermen. Men vreesde dat, door een huwelijk met een meestersweduwe af te sluiten, buitenstaanders zichzelf zouden kunnen verzekeren van een snelle sociale promotie en een zekere toekomst, wat een bedreiging zou kunnen vormen voor de andere, gevestigde meesters. Hoewel de kleermakers en kousenmakers vrouwen tot het meesterschap toelieten, vormden ze een te verwaarlozen groep. Het kaaskopers-, kruideniërs-, en meerseniërsambacht

⁶¹ Zie o.a. M.E. Wiesner, 'Guilds, Male Bonding and Women's Work in Early Modern Germany', *Gender and History*, 1 (1989), pp.125-137; Friedrichs, *The Early*, p.155,161,163.

⁶² Reeks 160, nr.6, f°95v°.

JOHAN DAMBRUYNE

stonden daarentegen wel open voor vrouwelijke leden (zowel voor meestersdochters als voor buitenstaanders). Hun aanwezigheid kan grotendeels verklaard worden vanuit de beroepsactiviteit die geen specifieke eisen stelde. In deze handeldrijvende ambachten was het ook de gewoonte dat wie huwde met een meestersdochter of meestersweduwe slechts de helft van het normale toegangsgeld moest betalen om opgenomen te worden in het ambacht⁶³. Maar ook in deze meer vrouwvriendelijke ambachten maakten vrouwen in de zestiende eeuw slechts 11 tot 16% van de niet-meesterskinderen uit⁶⁴.

De weg naar de top: de ambachtselite

Sociale mobiliteit binnen de ambachtswereld stopte niet bij het bereiken van het meesterschap. Ambitieuze meesters namen met hun titel geen genoegen, en streefden een bestuursfunctie na. De voornaamste aantrekkingskracht van een bestuursmandaat was niet zozeer van financiële of materiële aard, maar had veel meer te maken met de eer en het sociaal aanzien dat een dergelijk ambt binnen de stedelijke gemeenschap genoot. Om op de sociale ladder te stijgen, was het zetelen in het ambachtsbestuur voor een meester het aangewezen kanaal. Door het dragen van hun ambtskledij tijdens plechtigheden en optochten onderscheid-

Tabel 6 Absoluut en procentueel aantal meesters en families dat een bestuursmandaat (deken of gezworene) heeft uitgeoefend

	Brouwers	Meerseniërs	Kleermakers	Kousenmakers	Kaaskopers	Kruideniërs
Aantal mandaathouders	205	194	202	68	57	64
Totaal aantal meesters	861	1950	1473	648	436	397
Percentage	23,8%	9,9%	13,7%	10,5%	13,1%	16,1%
Aantal bestuursfamilies	74	126	121	49	45	44
Totaal aantal families	199	671	524	429	303	255
Percentage	37,2%	18,8%	23,1%	11,4%	14,9%	17,3%

Bij de brouwers, meerseniërs en kleermakers hebben de cijfers betrekking op de periode 1500-1600, bij de kousenmakers op de periode 1543-1600, bij de kaaskopers op 1540-1600 en bij de kruideniërs op 1541-1600.

⁶³ M. Danneel, *Weduwen en wezen in het laat-middeleeuwse Gent* (Leuven-Apeldoorn, 1995), p.355. Zie bijvoorbeeld reeks 301, nr.76, f°12v°.

⁶⁴ Ook onder de meesterskinderen waren de vrouwelijke erfgenamen in de minderheid. Het meerseniërsambacht telde 26,7% meestersdochters.

HET GENTSE AMBACHTSWEZEN IN DE 16DE EEUW

den de bestuursleden zich nadrukkelijk van de gewone ambachtsmeesters⁶⁵. Het kernbestuur in de ambachten werd gevormd door de deken en de gezworenen⁶⁶. De deken was de eerste onder de gezworenen en bezat tevens politieke macht. Sedert de Vrede van Cadzand (1492) koos het stadsbestuur de deken uit drie door het ambacht voorgedragen kandidaten. De ambachten kozen wel autonoom hun gezworenen. Om politieke redenen schafte Keizer Karel in 1540 de functie van deken af, en verving ze door die van overste⁶⁷. Van toen af werden de gezworenen door de overste en de gezworenen van de afgelopen twee jaar aangeduid. Tijdens de calvinistische periode werd het ambt van deken in ere hersteld.

Voor ons prosopografisch onderzoek naar de bestuurselite analyseerden we in totaal 1633 mandaten van dekens en gezworenen. Welke resultaten heeft ons onderzoek opgeleverd?

Zoals uit tabel 6 blijkt, wist in alle ambachten minder dan een kwart van de ambachtsmeesters tot het bestuur door te dringen. Het gering aantal werd ook voor andere steden en periodes vastgesteld⁶⁸. Toch verschilde de participatiegraad sterk van ambacht tot ambacht. De deelname van de meesters was het grootst bij de brouwers (23,8%) en het kleinst bij de meerseniërs (9,9%) en kousenmakers (10,5%). Dit is logisch omdat een meester van een ambacht met weinig leden, mathematisch gesproken, veel meer kans maakt op een bestuursmandaat dan een meester van een groot ambacht. Theoretisch zijn de grootste ambachten dus het meest oligarchisch. Ook met betrekking tot het aantal bestuursfamilies kan worden vastgesteld dat in alle ambachten, op één na, minder dan een kwart ooit deel uitmaakte van het bestuur. We moeten er wel op wijzen dat de percentages van de brouwers, meerseniërs en kleermakers betrekking hebben op de hele zestiende eeuw, terwijl deze van de drie andere ambachten alleen op de periode 1540-1600 slaan. Hierdoor liggen de cijfers van de eerste drie ambachten hoger. Neemt men ook bij deze ambachten alleen de

---

⁶⁵ Het sociale onderscheid tussen meesters die in het bestuur zetelden en deze die er nooit inkwamen is in Gent nooit geïnstitutionaliseerd geworden, in tegenstelling tot het zestiende-eeuwse Londen. Binnen de Londense ambachten bestond een formele juridische scheiding tussen de householders en de liverymen. Alleen deze laatste meesters hadden toegang tot het ambachtsbestuur. Rappaport, *Worlds*, pp.244-260. Betreffende het collectieve eergevoel van de ambachtslieden zie J.R. Farr, *Hands of Honor. Artisans and Their World in Dijon, 1550-1650* (Ithaca-Londen, 1988).

(66) Minder belangrijke functies, zoals dat van proefmeester, huismeester en keurder worden in deze bijdrage niet behandeld.

⁶⁷ Omdat de oversten weinig affiniteit hadden met de ambachten - ze werden gerecruteerd uit de stadsadel of beoefenaars van vrije beroepen - worden ze in dit artikel niet behandeld.

⁶⁸ Ook in het Brugse schoenmakersambacht oefende gedurende de periode 1570-1794 slechts 23% van de meesters een bestuursfunctie uit. Van Quathem, *Sociale mobiliteit*, p.127.

periode na 1540 in beschouwing, dan bedraagt het percentage bij de brouwers 26,1% i.p.v. 37,2% en bij de kleermakers 9,3% i.p.v. 23,1%. Deze geringere percentages houden verband met het feit dat na 1540 elke ambacht, ongeacht zijn ledental, nog slechts twee gezworenen en geen deken meer telde. Ook hier mag geconcludeerd worden dat hoe minder families het ambacht telde, hoe groter de deelname aan het bestuur was⁶⁹.

De eenvoudigste manier om een idee te krijgen van de monopoliseringsgraad binnen het ambachtsbestuur is het aantal beschikbare zetels delen door het aantal bestuursleden, met andere woorden het gemiddeld aantal zetels per bestuurslid berekenen. Om enerzijds een vergelijking tussen de zes ambachten mogelijk te maken en anderzijds een evolutie in de tijd te kunnen waarnemen, hebben we een onderscheid doorgevoerd tussen de periode vóór en na de Carolijnse Concessie.

Tabel 7 Gemiddeld aantal mandaten per meester en familie + participatie-index van de meesters aan het ambachtsbestuur, 1500-40

	Brouwers	Meerseniërs	Kleermakers
Aantal mandaten*	288	240	329
Aantal mandatarissen	133	123	148
Gemiddeld aantal mandaten per meester	2,2	2,0	2,2
Aantal families	51	91	97
Gemiddeld aantal mandaten per familie	5,6	2,6	3,4
Participatieindex	46	51	45

* Aantal mandaten waarvan we de naam van de mandatarissen kennen.

Participatieindex = $\frac{\text{aantal mandatarissen} \times 100}{\text{aantal mandaten}}$

De participatieindex varieert tussen 1 en 100. Indien de participatieindex 100 bedraagt, betekent dit dat, rekening houdend met het aantal beschikbare mandaten, er een beroep wordt gedaan op een maximaal aantal mandatarissen.

Tijdens de periode 1500-40 lag het gemiddeld aantal mandaten per bestuurslid in de drie ambachten laag. Het lage cijfer wijst op een bijzonder hoog mutatie-ritme binnen de ambachtsbesturen. Dit rotatiesysteem was een doeltreffend middel tegen effectieve machtsvorming. Het gemiddeld aantal mandaten per familie toont wel grotere verschillen tussen de drie ambachten: bij de brouwers oefende een bestuursfamilie meer dan dubbel zoveel mandaten uit als bij de meerseniërs. Dit houdt uiteraard verband met het geringer aantal families en de

⁶⁹ De relatie ledental-participatiegraad blijkt ook duidelijk uit het voorbeeld van het Gentse metselaars- en steenhoudersambacht. In de zeventiende eeuw zetelde 52% van de in totaal 101 metselaars- en steenhoudersfamilies in het bestuur, in de achttiende eeuw zetelde 55% van de in totaal 62 families in het bestuur. J. Dambruyne, 'De Gentse bouwvakambachten in sociaal-economisch perspectief (1540-1795)', C. Lis en H. Soly (eds.), *Werken volgens de regels. Ambachten in Brabant en Vlaanderen, 1500-1800* (Brussel, 1994), pp.77-78.

HET GENTSE AMBACHTSWEZEN IN DE 16DE EEUW

grotere beroepscontinuïteit binnen het brouwersambacht.

Deze gemiddelden volstaan echter niet om ons een exact beeld te vormen over het democratische of oligarchische karakter van de ambachtsbesturen. Er moet immers rekening worden gehouden met zowel het totaal ledental, alsook en vooral met het aantal en de duur van de beschikbare mandaten. Vóór 1540 en tijdens het calvinistische bewind verschilde het aantal bestuursleden per ambacht aanzienlijk⁷⁰. Om te vermijden dat de bestuurlijke functies een erfelijk karakter zouden krijgen, beperkten de ambachtsstatuten de duur van de mandaten⁷¹. Omdat het aantal leden in de verschillende ambachtsbesturen niet hetzelfde was, hebben we een participatieindex berekend. Deze geeft aan hoeveel meesters deelnamen aan het bestuur rekening houdend met het aantal beschikbare plaatsen. Zoals tabel 7 laat zien, schommelde de index bij de drie ambachten rond de 50%. Dit percentage toont aan dat geen van de drie ambachten zich tot doel stelde om een zo groot mogelijk aantal meesters in het bestuur aan bod te laten komen, want dan zo de index een stuk hoger moeten liggen. Maar ook van een uitgesproken monopolisering is geen sprake, want daarvoor ligt de index dan weer te hoog. Van de drie treedt het meerseniërsambacht als het minst oligarchische naar voor.

Hoe was de situatie na de Carolijnse Concessie? Tijdens de periode 1540-1600 schommelde het gemiddeld aantal mandaten per meester tussen 2,3 bij de

Tabel 8 Gemiddeld aantal mandaten per meester en familie + participatie-index van de meesters aan het ambachtsbestuur, 1540-1600

	Brou	Meer	Klee	Kous	Kaas	Krui
Aantal mandaten	157	132	135	122	105	125
Aantal mandatarissen	89	75	60	68	57	64
Gemiddeld aantal mandaten per meester	1,8	1,8	2,3	1,8	1,8	2,0
Aantal families	47	54	40	49	45	44
Gemiddeld aantal mandaten per familie	3,3	2,4	3,4	2,5	2,3	2,8
Participatieindex	57	57	44	56	54	51

⁷⁰ Vóór 1540 en tijdens de calvinistische periode telde het kleermakersambacht zeven gezworenen, het brouwersambacht zes, het meerseniërsambacht vijf, het kaas-kopers- en kruideniërsambacht vier en het kousenmakersambacht drie. Het aantal bestuursleden werd zowel door het ledental als door de arbeidsintensieve graad van de controlerende taak der gezworenen bepaald.

⁷¹ Bij de meerseniërs werden de deken en gezworenen na een ambtstermijn van één jaar uitgesloten van deelname aan het bestuur voor een periode van twee jaar. Van der Hallen, *Het Gentse meerseniërsambacht*, p.108. Volgens het reglement van 1579 kon een deken bij de kousenmakers maximaal twee jaar na elkaar aanblijven. Bovendien konden vader en zoon, alsook broers, niet deel uitmaken van hetzelfde ambachtsbestuur. Reeks 165, nr.9, f°3v°.

JOHAN DAMBRUYNE

kleermakers en 1,8 bij de meeste andere ambachten. Dit zijn opnieuw erg lage gemiddelden.

De participatieindex varieerde tussen 44 en 57%. Dit betekent dat de brouwers en de meerseniërs meer meesters in het bestuur opnamen dan de kleermakers. Een vergelijking in de tijd leert dat de meerseniërs (+6%) en vooral de brouwers (+11%) na 1540 meer meesters toelieten tot het bestuur dan voordien. Bij de kleermakers daarentegen veranderde er niets. Dezelfde evolutie valt te constateren voor het aantal bestuursfamilies: enerzijds een status-quo bij de kleermakers, anderzijds een duidelijke vermindering van het aantal mandaten per familie bij de brouwers (van 5,6 naar 3,3). Ondanks de verruimingsoperatie bij de brouwers en de meerseniërs hielden de ambachtsbesturen ook na 1540 zowat het midden tussen een oligarchische en een democratische instelling.

Vervolgens kunnen we ons de vraag stellen naar de frequentie van de functies binnen het ambachtsbestuur. Uit tabel 9 kan worden opgemaakt dat ongeveer driekwart van alle mandatarissen slechts één of maximum twee ambtstermijnen vervulde gedurende hun hele carrière. Deze percentages bewijzen opnieuw de zeer hoge mobiliteit onder de bestuursleden. Het lagere percentage van de kleermakers (66,8%) wordt bevestigd door andere cijfers: zo kenden de kleermakers ook het hoogste gemiddeld aantal mandaten per meester (2,3), de laagste participatieindex (43), het hoogste aantal mandaten per meester, en het hoogste aantal bestuursleden met meer dan vijf mandaten in de zestiende eeuw⁷². Uit het

Tabel 9 Verdeling van het aantal mandaten (ma) over de meesters (me)

Aantal mandaten	Brouwers		Meerseniërs		Kleermakers		Kousenmakers		Kaaskopers		Kruideniërs	
	% me	% ma	% me	% ma	% me	% ma	% me	% ma	% me	% ma	% me	% ma
1	41,0	18,9	56,2	29,3	46,5	20,3	58,8	32,8	56,1	30,5	45,3	23,2
2	33,6	31,0	18,6	19,3	20,3	17,7	20,6	23,0	22,8	24,7	32,8	33,6
3	9,7	13,5	13,4	21,0	13,9	18,1	11,7	19,7	12,2	20,0	12,5	19,2
4	7,8	14,4	6,7	14,0	9,4	16,4	4,4	9,8	3,5	7,6	4,6	9,6
5	3,9	9,0	2,1	5,4	4,9	10,8	1,5	4,1	1,8	4,8	1,6	4,0
6	1,5	4,0	1,5	4,8	3,0	7,7	1,5	4,9	1,8	5,7	1,6	4,8
7	1,0	3,1	1,0	3,8	0,0	0,0	1,5	5,7	1,8	6,7	1,6	5,6
8	0,5	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
9	0,5	2,0	0,5	2,4	0,5	1,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
10	0,5	2,3	0,0	0,0	0,5	2,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
11	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	2,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
12	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	2,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Aantal	205	445	194	372	202	464	68	122	57	105	64	125

⁷² Het maximaal aantal mandaten dat een meester heeft uitgeoefend, bedroeg bij de kousenmakers, kaaskopers en kruideniërs zeven, bij de meerseniërs negen, bij de brouwers tien (Jan Van den Hane) en bij de kleermakers twaalf (Lieven De Durpere).

HET GENTSE AMBACHTSWEZEN IN DE 16DE EEUW

feit dat bij de kleermakers 9,9% van de bestuursleden meer dan vijf mandaten bezat, bij de brouwers 7,9%, bij de kaaskopers 5,4%, bij de meerseniers 5,1%, bij de kruideniers 4,8% en bij de kousenmakers slechts 4,5% kan worden besloten dat tussen de ambachten opmerkelijke verschillen inzake polarisatiegraad bestonden. De polarisatie was het grootst bij het kleermakersambacht en het kleinst bij het kousenmakersambacht.

Om nog een scherper inzicht te krijgen in de machtsverdeling binnen het ambachtsbestuur moet ook de verhouding tussen het aantal bestuursleden en het aantal mandaten dat zij uitoefenden, worden bekeken. Een beperkte toplaag van ongeveer 25% van de mandatarissen eiste in de verschillende ambachten de helft van alle functies op⁷³. De andere helft van de mandaten werd over de overige 75% bestuursleden verdeeld. De percentages tonen aan dat ondanks de hoge mobiliteit onder de bestuursleden er toch steeds een groep van meesters was die langer in het bestuur verbleef, en dus sterker zijn stempel op het beleid kon drukken, dan de ééndagsvlieden⁷⁴.

Een zekere machtsconcentratie en -polarisatie kan ook op familiaal vlak worden waargenomen. In alle ambachten waren de families die slechts vijf mandaten bekleedden beduidend in de meerderheid (zie tabel 10). Maar anderzijds treffen we bij de brouwers en de kleermakers ook families aan met meer dan twintig mandaten. De monopolisering van het bestuur was het meest uitgesproken bij de brouwers. Vijf families legden er beslag op 32% van alle mandaten⁷⁵.

---

⁷³ 24,3% bij de kleermakers, 24,7% bij de meerseniers, 25,4% bij de brouwers, 26,3% bij de kaaskopers, 26,5% bij de kousenmakers en 28,1% bij de kruideniers. Marc Boone kwam voor het laatmiddeleeuwse Gent tot dezelfde resultaten: ongeveer 20% van de mandatarissen bezette ongeveer de helft van de functies. M. Boone, 'Les métiers dans les villes flamandes au bas moyen âge (XIVe-XVIe siècles): images normatives, réalités socio-politiques et économiques', P. Lambrechts en J.-P., Sosson (eds.), *Les métiers au moyen âge. Aspects économiques et sociaux* (Louvain-la-Neuve, 1994) p.11. Zie ook M. Boone, *Gent en de Bourgondische hertogen, ca.1384-ca.1453. Een sociaal-politieke studie van een staatsvormingsproces* (Brussel, 1990), pp.83-92. Dezelfde auteur heeft ook vastgesteld dat bij de ambachten die permanent in het stadsbestuur waren vertegenwoordigd, zoals de brouwers, de concentratie van het aantal bestuursfuncties over het aantal gegadigden zwakker was dan bij de andere. Ons onderzoek toont evenwel aan dat deze relatie niet geldt voor het brouwersambacht in de zestiende eeuw.

⁷⁴ Tot gelijkaardige conclusies kwamen J.-P. Sosson, *La structure sociale*, p.474 en J. Mertens, 'De Brugse ambachtsbesturen (1363-1374, n.s.): een oligarchie?', *Recht en instellingen in de oude Nederlanden tijdens de middeleeuwen en de nieuwe tijd. Liber amicorum Jan Buntinx* (Leuven, 1981), pp. 191-192.

⁷⁵ De brouwersfamilie Van Hulse oefende in totaal 22 mandaten uit, de families Goethals en Van den Hane 23, de familie Van der Beke 34 en de familie Van Hoorebeke 40 mandaten.

JOHAN DAMBRUYNE

Tabel 10 Verdeling van het aantal mandaten (ma) over de families (fa)

Aantal mandaten per familie	Brouwers		Meerseniërs		Kleermakers		Kousenmakers		Kaaskopers		Kruideniërs	
	% fa	% ma	% fa	% ma	% fa	% ma	% fa	% ma	% fa	% ma	% fa	% ma
1 - 5	64,9	24,5	88,9	63,3	79,4	44,8	93,9	77,0	91,1	62,9	91,0	68,8
6 - 10	20,3	24,9	7,9	20,2	12,4	23,9	4,1	12,3	6,7	21,9	4,5	11,2
11 - 20	8,1	18,7	3,2	16,5	7,4	26,1	2,0	10,7	2,2	15,2	4,5	20,0
21 - 40	6,7	31,9	0,0	0,0	0,8	5,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Aantal	74	445	126	371	121	460	49	122	45	105	44	125

Ter vergelijking: de vijf topfamilies onder de kleermakers en meerseniërs moesten zich tevredenstellen met respectievelijk 18% en 19% van alle mandaten⁷⁶.

Uit tabel 11 blijkt dat de machtsconcentratie binnen het ambachtsbestuur groter was vóór de Carolijnse Concessie dan erna. Door het beperken van het aantal gezworenen tot twee en het afschaffen van het dekenambt daalden na 1540 de mogelijkheden van de meesters om gedurende een lange tijd in het bestuur te zetelen. Bovendien moet gewezen worden op het feit dat het voor meesters minder interessant werd om gezworene te worden, omdat de mogelijkheid van een promotie tot schepen na 1540 weg viel.

Tabel 11 Aantal meesters met vijf en meer bestuursmandaten

Bestuursperiode	Brouwers		Meerseniërs		Kleermakers	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Vóór 1540	9	56	8	80	13	65
Vóór en na 1540	3	19	1	10	3	15
Na 1540	4	25	1	10	4	20
Totaal	16	100	10	100	20	100

De verhouding tussen het aantal erfelijke meesters en niet-erfelijke meesters in het ambachtsbestuur heeft in de zestiende eeuw een geweldige transformatie ondergaan. De percentages van tabel 12 zijn in dit verband sprekend.

⁷⁶ De kleermakersfamilies Christiaens en Hiele oefenden 14 mandaten uit, de familie De Brune 15, de familie Heyndricx 16 en de familie De Waele spande de kroon met 24 mandaten. Bij het meerseniërsambacht bezat de familie Van der Piet negen mandaten, de familie De Gheendt 11, de families De Backere en Van Deynse 15 en de familie Van Overwaele 20 mandaten.

HET GENTSE AMBACHTSWEZEN IN DE 16DE EEUW

Tabel 12 Percentage van de dekens en gezworenen die behoorden tot de groep van de niet-erfelijke meesters

Periode	Brouwers	Meerseniërs	Kleermakers	Kousenmakers	Kaaskopers	Kruideniërs
1500-1540	1,5%	22,8%	24,5%	-	-	-
1540-1577	2,3%	12,2%	32,3%	21,1%	25,0%	28,2%
1578-1584	25,0%	23,8%	22,7%	40,0%	-	46,7%
1585-1600	50,0%	50,0%	41,2%	71,4%	59,1%	58,8%

Gedurende de periode 1500-40 domineerden in alle ambachten de erfelijke meesters. Toch waren de niet-erfelijke meesters niet uitgesloten van deelname aan het bestuur: bij de kleermakers en de meerseniërs legden zij beslag op een kwart van de zetels. De tabel toont eveneens aan dat de sterke stijging van het aantal buitenstaanders na 1540 niet onmiddellijk heeft geresulteerd in een evenredige toename van de niet-erfelijke meesters in het bestuur. Tijdens de calvinistische periode kwam hierin verandering, maar de echte doorbraak kwam er pas na de reconciliatie. Van toen af telden de besturen evenveel (brouwers, meerseniërs) of zelfs meer niet-erfelijke meesters (kousenmakers, kaaskopers, kruideniërs) dan erfelijke meesters. Het grootste contrast openbaart zich bij de twee ambachten uit de kledingsector: kousenmakers (71,4%) en kleermakers (41,2%). De samenstelling van de ambachtsbesturen zag er op het einde van de zestiende eeuw dus heel anders uit dan bij het begin ervan. Het feit dat het uiteindelijk het stadsbestuur was dat besliste wie in het ambachtsbestuur kwam en wie niet, verklaart waarom het aantal niet-erfelijke meesters na 1540 sterk toenam.

Tabel 13 Aantal jaren tussen het kopen van de meesterstitel en een eerste mandaat

Aantal jaren	Brouwers		Meerseniërs		Kleermakers		Kousenmakers		Kaaskopers		Kruideniërs	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
1-5	2	12,5	17	33,3	14	25,9	7	28,0	6	27,3	7	29,2
6-10	5	31,3	10	19,6	11	20,4	6	24,0	8	36,4	5	20,8
11-20	6	37,5	19	37,3	17	31,5	9	36,0	8	36,4	9	37,5
21-42	3	18,8	5	9,8	12	22,2	3	12,0	0	0,0	3	12,5
Totaal	16	100,0	51	100,0	54	100,0	25	100,0	22	100,0	24	100,0
Mediaan	11 jaar		9 jaar		12 jaar		8 jaar		9 jaar		10,5 jaar	

Hoe lang deed een meester erover om een zetel in het ambachtsbestuur te verwerven? De periode tussen het kopen van het meesterschap en het uitoefenen van een mandaat kon bij alle ambachten sterk variëren. Sommige meesters deden er één of twee jaar over, andere twintig, dertig of meer jaar. De kousenmakers (acht jaar) traden gemiddeld het snelst toe tot het bestuur, bij de kleermakers duurde de wachttijd gemiddeld het langst (twaalf jaar).

JOHAN DAMBRUYNE

Zoals tabel 14 aantoont was de gemiddelde wachttijd bij de meesterskinderen een stuk langer dan bij de niet-meesterskinderen. Dit is volkomen normaal omdat zij immers op jonge leeftijd in het ledenregister werden opgetekend.

Tabel 14 Aantal jaren tussen de optekening als meesterskind en een eerste mandaat

Aantal jaren	Brouwers		Meerseniërs		Kleermakers	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
1-5	9	14,3	0	0,0	2	6,1
6-10	10	15,9	2	6,9	3	9,1
11-20	19	30,2	7	24,1	8	24,2
21-40	22	34,9	14	48,3	14	42,4
> 40	3	4,8	6	20,7	6	18,2
Totaal	63	100,0	29	100,0	33	100,0
Mediaan	17 jaar		27 jaar		22 jaar	

Welke algemene conclusies mogen uit onze mobiliteitsanalyse worden getrokken? Zowel ons onderzoek naar de toegang tot het meesterschap als naar de toegang tot het ambachtsbestuur wijzen uit:

1. dat de mogelijkheden tot sociale promotie binnen het Gentse ambachtswezen sterk gedetermineerd werden door de opeenvolgende politieke regimes, wat impliceert dat we geenszins met een rechtlijnige, éénrichtingsontwikkeling inzake sociale mobiliteit te maken hadden;
2. dat Gent zich duidelijk onderscheidt van andere Zuid-Nederlandse steden, waar de toegangsdrempel tot het meesterschap in de zestiende eeuw stelselmatig werd verhoogd;
3. dat de meeste ambachten vóór 1540 minder gesloten waren dan tot nu toe werd aangenomen;
4. dat de Carolijnse Concessie de poorten tot sociale promotie daadwerkelijk heeft geopend;
5. dat de sterke verspreiding van het dubbel lidmaatschap bewijst dat de professionele scheiding tussen bepaalde ambachten in werkelijkheid veel minder strikt was dan wat de ambachtsstatuten ons doen geloven;
6. dat slechts een kleine minderheid van meesters een bestuursmandaat in de wacht sleepte;
7. dat de ambachtsbesturen noch als uitgesproken democratisch, noch als uitgesproken oligarchisch mogen getypeerd worden;
8. dat de numerieke verhouding tussen de meesterskinderen en de niet-meesterskinderen, zowel op het niveau van meesters als op het niveau van bestuursleden, in de loop van de zestiende eeuw grondig werd gewijzigd in het voordeel van de laatste groep.

De sociale status van de ambachtsmeesters

Iedereen zal het met ons eens zijn dat de sociale status van een persoon niet door één element wordt bepaald, maar veeleer de som is van de posities die een individu inneemt in de verschillende domeinen van het maatschappelijk leven (sociaal, economisch, juridisch, politiek, religieus en cultureel domein). Om iemands plaats in de samenleving nauwkeurig te bepalen, moet men dus een hele reeks van uiteenlopende criteria hanteren. Bij gebrek aan voldoende bronnenmateriaal is dit voor de vroegmoderne periode, zeker voor de zestiende eeuw, een quasi onmogelijke taak. In functie van het beschikbare archiefmateriaal hebben we gekozen om de sociale status van de meesters via de wooncultuur te benaderen. Er mag worden aangenomen dat zowat elkeen woonde in een huis waarvan de waarde recht evenredig was aan zijn financiële middelen. Niet alleen de financiële capaciteiten van de eigenaar of de huurder speelden een rol bij de keuze van een woning, maar ook het statusbesef. De kwaliteit en kwantiteit van de woning weerspiegelt dus de maatschappelijke positie van de bewoner. Het voordeel van de bestudering van de sociale status via de wooncultuur is dat enerzijds een veel groter deel van de bevolking op basis van hetzelfde uniform criterium kan worden gequoteerd dan wat de meeste persoons- en vermogensbelastingen toestaan, en anderzijds dat de woning de andere elementen die de sociale rang of het aanzien van een individu bepalen (beroep, inkomen, vermogen, te betalen belastingen,...) overkoepelt⁷⁷.

Dank zij de grotendeels intact gebleven kohieren van de twintigste penning van 1571-72 was het mogelijk om het kadastraal inkomen (de jaarlijkse reële of fictieve huurwaarde) van de meeste Gentse woningen te achterhalen⁷⁸. Het grote nadeel van de penningkohieren is evenwel dat er nauwelijks vermeldingen van beroepen in voorkomen, zodat de bron *an sich* niet bruikbaar bleek om de sociale positie van de ambachtsmeesters te bepalen. Deze lacune hebben we opgelost door het ledenbestand van de zes onderzochte ambachten te koppelen aan het Gentse eigenaars- en huurdersbestand. Dit was evenwel een zeer arbeidsintensief en tijdrovend werk, omdat vooraleer de computer relaties kon leggen alle familie- en voornamen in beide bestanden uniform moesten worden gemaakt. Niet elke meester kon in het kadaster worden teruggevonden. Dit heeft verschillende oorzaken. Meesters die emigreerden, overleden, inwoonden of een huis

⁷⁷ Zie J. Hannes, 'L'habitation, phénomène économique et social', *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, II (1970), pp.123-144.

⁷⁸ Van 12,5 van de in totaal 15 kwartieren van de stad Gent bleven de kohieren van 1571-72 bewaard. Voor de ontbrekende 2,5 kwartieren deden we een beroep op twee kohieren van de honderdste penning van 1569 en op één kohier van de vijfde penning van 1577. Op die manier kon het volledige kadaster van de stad Gent worden gereconstrueerd. Reeks 153/2, nrs.2-39. De twintigste, honderdste en vijfde penning waren belastingen van respectievelijk 5%, 1% en 20% op het kadastraal inkomen (de effectieve en fictieve jaarlijkse huurwaarde) van de onroerende goederen in het graafschap Vlaanderen.

hurden van een onderverhuurder laten in de penningkohieren geen sporen na. Bovendien stelde zich het probleem van de talrijke homoniemen. Alleen die meesters waar we zeker van waren dat in beide bronnen het om dezelfde persoon ging, werden uiteindelijk voor ons prosopografisch onderzoek weerhouden.

Welke resultaten heeft het onderzoek opgeleverd? Een eerste vaststelling is dat de gemiddelde waarde van de meesterswoning naargelang het ambacht waartoe de meester behoorde sterk kon verschillen. De brouwers treden zonder meer als de meest welstellende groep naar voor. De aankoopprijs van een brouwerij lag merkkelijk hoger dan die van een doorsnee woning⁷⁹. Daarna volgen de meerseniers, met in hun kielzog de twee andere commerciële ambachten⁸⁰. De meesters van de kledingsector bewoonden de minst dure woningen. Het feit dat de gemiddelde waarde van de woningen van de kaaskopers weinig verschilt van die van de kruideniers, bevestigt de sterke verwevenheid van beide ambachten via het dubbel lidmaatschap. Hetzelfde kan trouwens gezegd worden van de

Tabel 15 Mediaan, rekenkundig gemiddelde, minimum en maximum van de jaarlijkse reële en fictieve huurwaarde van de meesterswoningen in 1572, uitgedrukt in groten Vlaams

	Brouwers	Meerseniers	Kleermakers	Kousenmakers	Kaaskopers	Kruideniers
Mediaan	1680	1020	600	840	984	960
Gemiddelde	1660	1216	763	972	1148	1091
Minimum	240	240	120	240	240	240
Maximum	4080	3720	3360	2880	2880	2880

kleermakers en kousenmakers. Het lijkt ons zinvol om onze resultaten te toetsen aan een bewaard gebleven fiscale lijst, waarin de 497 meest goeode burgers - ongeveer 5% van de totale Gentse bevolking - staan genoteerd die in maart 1578 onderworpen waren aan een verplichte lening ten voordele van de Staten-Generaal⁸¹. Voor de zes ambachten tellen we in totaal 76 getaxeerden, dit is

⁷⁹ Zie J. Dambruyne, 'Conjunctuur, stratificatie en koopkracht te Gent tijdens de eerste helft van de 17de eeuw. De economische en sociale betekenis van de rente- en woningmarkt', *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, XLIII (1989), p.156; Soly, *De economische betekenis*, p.110.

⁸⁰ Tal van meerseniers woonden in de Langemunt, één van de belangrijkste en duurste winkelstraten van het zestiende-eeuwse Gent.

⁸¹ De naamlijst van de leners treft men aan bij A. Despretz, 'De instauratie der Calvinistische republiek (1577-1579)', *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, XVII (1963), pp.119-229. De leningen schommelden tussen 2.000 en 160.000 gr. Er mag worden aangenomen dat het aandeel van de leners in de gedwongen lening in verhouding stond tot hun rijkdom en bezit.

HET GENTSE AMBACHTSWEZEN IN DE 16DE EEUW

15,3% van het totaal aantal getaxeerde burgers⁸². 92% van de getaxeerde meesters betaalde 2.000 of 4.000 gr., respectievelijk 83 en 166 zomerdaglonen van een metselaarsknecht.

Tabel 16 Aantal bestuursleden (bes) en gewone meesters (gew) dat moest bijdragen in de verplichte lening van 1578

Bedrag	Brouwers		Meerseniërs		Kleermakers		Kousenmakers		Kaaskopers		Kruideniërs	
	Bes	Gew	Bes	Gew	Bes	Gew	Bes	Gew	Bes	Gew	Bes	Gew
16000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
12000	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6000	0	0	1	0	0	1	0	0	2	0	0	0
4000	3	1	11	0	1	0	0	0	3	2	4	1
2000	9	1	7	10	3	0	2	3	4	0	4	1
Totaal	12	2	20	10	4	1	2	3	9	2	9	2

De welstandsverhouding tussen de ambachten zoals we die reeds vaststelden op basis van de huishuurwaarde wordt door tabel 16 bevestigd. Rekening houdend met het totale ledental van de ambachten was de bijdrage van de brouwers het aanzienlijkst, gevolgd door de drie ambachten van de detailhandel. De kleermakers en de kousenmakers waren daarentegen zwak onder de leners vertegenwoordigd⁸³. Deze rangorde stemt goed overeen met de maatschappelijke status die de verschillende ambachten bezaten. Over het algemeen genoten commerciële ambachten meer prestige dan producerende. In heel Europa gingen de meerseniërs er prat op dat ze geen handenarbeid verrichtten⁸⁴. Maar ook binnen de producerende ambachten bestond er een duidelijke hiërarchie, waarbij ambachten die fijn en hooggekwalificeerd maatwerk leverden hoger stonden

⁸² Ook te Nördlingen maakte in 1579 een behoorlijk aantal meesters deel uit van de fiscale topelite van de stad. Friedrichs, *Urban Society*, p.109. De hoogst getaxeerde Gentse meester in 1578 was kruidenier Jan Bollaert. Bollaert die in 1566 en 1571 gezworene, en in 1583-84 deken van het ambacht en overdeken van de kleine neringen was, leende 16.000 gr., het equivalent van 667 zomerdaglonen van een metselaarsknecht.

⁸³ Ook in de Antwerpse fiscale registers van 1584-85 vallen in de twee hoogste fiscale groepen meerdere brouwers, kruideniërs en meerseniërs te bespeuren, maar geen kleermakers of kousenmakers. J. Van Roey, 'De correlatie tussen het sociale-beroeps-milieu en de godsdienstkeuze te Antwerpen op het einde der XVIe eeuw', *Bronnen voor de religieuze geschiedenis van België, Middeleeuwen en Moderne Tijden. Verslag Colloquium over Religieuze Geschiedenis, Brussel, 1967* (Leuven, 1968) p.248. Zie ook Friedrichs, *The Early*, p.151; R. Van Uytven, 'Bronnen en methoden voor de studie van de vermogensgroepen in de steden (14e-16e eeuw)', *Handelingen van het XXVIe Vlaams filologencongres* (Gent, 1967), pp.389-391.

⁸⁴ R. Mackenney, *Tradesmen and Traders. The World of the Guilds in Venice and Europe, c.1250-c.1650* (London-Sydney, 1987), p.90; S.L. Kaplan, 'The luxury guilds in Paris in the eighteenth century', *Francia*, IX (1981), pp.272-273; Coornaert, *Les corporations*, p.282.

JOHAN DAMBRUYNE

aangeschreven dan ambachten die massagoederen produceerden. Het moge duidelijk zijn dat het ambacht in belangrijke mate de sociale status en de welstand van de meester bepaalde.

Om een nauwkeuriger beeld te krijgen van de welstandsverhoudingen tussen en binnen de ambachten hebben we de meesters over vijf prijscategorieën van woningen verdeeld⁸⁵. Het scherpe contrast tussen het rijkste en het armste ambacht, wordt ontgensprekelijk in tabel 17 aangetoond: terwijl slechts 3,4% van de brouwers een goedkoop of bescheiden huis bewoonde, was dit voor 25,3% van de kleermakers het geval; anderzijds betrok 85,1% van de brouwers een duur tot zeer duur pand en slechts 33% van de kleermakers. Ofschoon alle ambachten in bijna alle prijscategorieën vertegenwoordigd zijn, kunnen toch duidelijke concentraties worden vastgesteld. Uit het feit dat de meerseniërs, kruideniërs, kaaskopers, kousenmakers en kleermakers een numeriek overwicht bezaten in de derde en vierde prijsklasse mag worden besloten dat de meerderheid van de meesters behoorden tot de sociale middengroepen. Bovendien blijkt dat veel meer kruideniërs, kaaskopers en meerseniërs dan kleermakers tot de hogere middenklasse kunnen gerekend worden. Het verpletterend overwicht van de brouwers in de twee hoogste prijscategorieën (85,1%) bewijst dat de meerderheid ervan tot de hogere middenklasse behoorde⁸⁶. Daardoor vertoont het

Tabel 17 Aantal meesters verdeeld over vijf prijscategorieën van huizen in 1572

Jaarlijks huishuurwaarde	Brouwers		Meerseniërs		Kleermakers		Kousenmakers		Kaaskopers		Kruideniërs	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Goedkoop 5-239 gr.	0	0,0	0	0,0	2	2,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Bescheiden 240-479 gr.	3	3,4	18	14,0	21	23,1	12	14,0	6	12,0	9	12,2
Gemiddeld 480-959 gr.	10	11,5	40	31,0	38	41,7	35	40,7	16	32,0	22	29,7
Duur 960-1919 gr.	38	43,7	43	33,3	28	30,8	29	33,7	20	40,0	34	45,9
Zeer duur 1920-14400 gr.	36	41,4	28	21,7	2	2,2	10	11,6	8	16,0	9	12,2
Totaal	87	100,0	129	100,0	91	100,0	86	100,0	50	100,0	74	100,0

⁸⁵ Voor de indeling van de woningen in vijf prijsklassen hebben we ons gebaseerd op de berekende mediaanwaarde van alle Gentse woningen.

⁸⁶ Onze resultaten bevestigen in grote mate de bevindingen van reeds eerder verricht onderzoek naar de professionele groepen die actief waren op de Gentse immobiliën- en rentemarkt op het einde van de 15de en het begin van de 16de eeuw. Uit dit onderzoek blijkt dat ambachtsmeesters uit de voedingsector (o.a. de brouwers) veel meer betrokken waren bij rente- en immobiliëntransacties dan ambachtsmeesters uit de kledingsector. M. Boone, M. Dumon, B. Reusens, *Immobilienmarkt, fiscaliteit en sociale ongelijkheid te Gent, 1483-1503*, Kortrijk-Heule, 1981, pp.208-211.

HET GENTSE AMBACHTSWEZEN IN DE 16DE EEUW

brouwersambacht ook de sterkste sociale homogeniteit van alle onderzochte ambachten. De regelmatige twisten tussen de brouwers van het goedkopere en het duurere bier en de prijsverschillen van de brouwerijen - sommige brouwerijen waren driemaal duurder dan andere - duiden er evenwel op dat ook het brouwersambacht niet als een volkomen sociaal monolithisch blok mag worden voorgesteld⁸⁷.

Tot nu toe hebben we bij onze bespreking geen onderscheid gemaakt tussen erfelijke meesters en niet-erfelijke meesters. We kunnen ons de vraagstellen of dit juridisch onderscheid zich ook uitte in de woning die de meesters betrokken?

Tabel 18 Mediaan en rekenkundig gemiddelde van de huishuurwaarden van de woningen van erfelijke en niet-erfelijke meesters in 1572, uitgedrukt in groten Vlaams

	Brouwers		Meerseniërs		Kleermakers	
	erf	niet	erf	niet	erf	niet
Mediaan	1680	1440	1920	840	720	600
Gemiddelde	1671	1525	2093	1079	786	749

Uit tabel 18 blijkt dat erfelijke meesters gemiddeld een duurder huis bewoonden dan hun collega's. Vooral bij de meerseniërs was het prijsverschil indrukwekkend: de handelspanden van de meesterskinderen waren dubbel zo duur als die van de niet-meesterskinderen, wat erop wijst dat er een aanzienlijke sociale kloof bestond tussen de erfelijke en de niet-erfelijke meesters van het ambacht. In dit verband is het ook interessant om na te gaan hoe de verhouding tussen het aantal eigenaars en huurders lag. Ofschoon in alle ambachten de eigenaars in de meerderheid waren⁸⁸, kan wederom een opmerkelijk verschil worden waargenomen tussen de erfelijke en de niet-erfelijke meesters. Bij de brouwers bevonden zich onder de erfelijke meesters 18,4% meer eigenaars dan onder de niet-erfelijke, bij de meerseniërs was het verschil 13,8% en bij de kleermakers zelfs 34,1%.

Het huizenonderzoek biedt ook een antwoord op de vraag of er een correlatie bestond tussen de bestuurlijke en de financieel-economische elite van de ambachten.

⁸⁷ Betreffende de geschillen zie reeks 160, nr.6, f°107r. Betreffende de sociale heterogeniteit van de ambachten zie Friedrichs, *Capitalism*, p.29,39; Cerutti, *Group strategies*, p.103.

⁸⁸ Het grootste aantal eigenaars telden de brouwers met 78,2%, gevolgd door de kaaskopers met 72%, kruideniers met 63,5%, kleermakers met 61,5%, meerseniërs met 58,9% en ten slotte de kousenmakers met 57%.

JOHAN DAMBRUYNE

Tabel 19 Procentuele verhouding tussen het aantal eigenaars en huurders bij erfelijke en niet-erfelijke meesters in 1572

Soort woning	Brouwers		Meerseniërs		Kleermakers	
	% erf	% nie	% erf	% nie	% erf	% nie
Eigenaars	88,2	69,8	70,8	57,0	87,5	53,4
Huurders	11,8	30,2	29,2	43,0	12,5	46,6
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel 20 toont aan dat in alle ambachten de dekens en gezworenen een duurder pand bewoonden dan de gewone meesters. Vooral bij de meerseniërs en de kruideniërs was het verschil in welstand aanzienlijk (minstens 30%). Daarentegen was het onderscheid het kleinst bij de brouwers, wat opnieuw het meer sociaal homogene karakter van dit ambacht demonstreert. Het verband tussen welstand, status en het bezetten van de meest invloedrijke en prestigieuze mandaten in het ambacht komt ook duidelijk tot uiting in de gedwongen lening van 1578 (zie tabel 16). In het brouwersambacht waren liefst 85,7% van de getaxeerde meesters bestuursleden, in het meerseniërsambacht 66,6%, in het kleermakersambacht 80% en in het kaaskopers- en kruideniërsambacht 81,8%⁸⁹.

Tabel 20 Mediaan en rekenkundig gemiddelde van de huishuurwaarden van de woningen bewoond door huidige of vroegere bestuursleden in 1572, uitgedrukt in groten Vlaams

	Brouwers		Meerseniërs		Kleermakers		Kousenmakers		Kaaskopers		Kruideniërs	
	bes	all	bes	all	bes	all	bes	all	bes	all	bes	all
Mediaan	1920	1680	1620	1020	780	600	960	840	1140	984	1320	960
Gemiddelde	1827	1660	1666	1216	913	763	1197	972	1289	1148	1426	1091

All: huishuurwaarde van de woningen van alle meesters (inclusief de bestuursleden)

Tot hier toe hebben we een statische doorsnede gepresenteerd van de sociale posities die ambachtsmeesters in de Gentse samenleving omstreeks 1572 innamen. Aangezien een stedelijke gemeenschap in voortdurende beweging is,

⁸⁹ Een mooi voorbeeld van de sterke verwevenheid tussen de bestuurlijke en de financieel-economische elite is meester-brouwer Jacob Van Hoorebeke. Deze telg uit het belangrijkste Gentse brouwersgeslacht had in 1583 niet alleen de grootste bieromzet, maar bekleedde ook belangrijke functies in het ambacht: gezworene in 1578-79, huismeester in 1579-80 en last but not least deken in 1581-82. Behalve zijn brouwerij (met een jaarlijkse huurwaarde van 1920 gr) bezat hij nog drie woningen die hij verhuurde voor respectievelijk 600, 240 en 336 gr. per jaar. In de gedwongen lening van 1578 werd hij getaxeed op 2.000 gr., en in de reconciliatiebelastingen van 1584 en 1585 op respectievelijk 12.000 en 4.800 gr. Reeks 160, nr.6; reeks 94bis, nr.46; reeks 153/2, nr.; Despretz, *De instauratie*, p.218; De Commer, *De brouwnindustrie*, XXXVII, p.128.

HET GENTSE AMBACHTSWEZEN IN DE 16DE EEUW

impliceert dit dat de sociale positie van een individu binnen die gemeenschap aan wijzigingen onderhevig is. Daarom willen we nu komen tot een meer dynamische benadering van de sociale status van de meesters. Concreet onderzoek naar de sociale mobiliteit bij ambachtsmeesters in functie van hun leeftijd is tot nog toe weinig of niet verricht⁹⁰. Vernieuwend in dit opzicht is het artikel van Giovanni Levi die de relatie leeftijd-beroep-vermogen voor verschillende socio-professionele groepen in het achttiende-eeuwse Turijn onderzocht⁹¹. Levi kwam tot de verrassende conclusie dat de beroepsanciënniteit veel minder bepalend was voor het fortuin van de meesters dan wat tot nu toe algemeen werd aangenomen. Wij hebben een ongeveer gelijkaardig onderzoek doorgevoerd voor twee opeenvolgende generaties van ambachtsmeesters, die tussen 1543 en 1572 de vrijheid van een van de zes bestudeerde ambachten kochten⁹².

Tabel 21 Mediaan en rekenkundig gemiddelde van de jaarlijkse huishuurwaarden van de woningen van twee generaties van niet-erfelijke meesters, uitgedrukt in groten Vlaams, 1543-72

	Brouwers		Meerseniërs		Kleermakers		Kousenmakers		Kaaskopers		Kruideniërs	
	Med	Gem	Med	Gem	Med	Gem	Med	Gem	Med	Gem	Med	Gem
1543-57	1200	1197	720	875	600	767	780	830	1008	1076	960	973
1558-72	1590	1749	1020	1230	660	794	720	896	960	1188	900	1009

Voor de generatie 1543-57 is de mediaan en het gemiddelde berekend op basis van 20 brouwers, 50 meerseniërs, 47 kleermakers, 22 kousenmakers, 21 kaaskopers en 25 kruideniërs, en voor de generatie 1558-72 op basis van 22 brouwers, 47 meerseniërs, 19 kleermakers, 52 kousenmakers, 26 kaaskopers en 32 kruideniërs.

We stellen vast dat bij de brouwers en de meerseniërs de jongste generatie (1558-72) in duurdere panden is gehuisvest dan de oudere generatie (1543-57). Bij de brouwers verschilt de mediaanwaarde 33%, bij de meerseniërs zelfs 42%. Bij de andere ambachten wijken de huishuurwaarden tussen beide generaties weinig van elkaar af. Het meest opvallende is dat bij geen enkel ambacht de generatie

⁹⁰ Wel onderzocht Friedrichs de welvaartsmobiliteit binnen de stad Nördlingen voor een periode van bijna 150 jaar. *Urban Society*, pp.111-143, 326-329.

⁹¹ G. Levi, 'Carrières d'artisans et marché du travail à Turin (XVIIIe-XIXe siècles)', *Annales ESC*, 45 (1990), pp.1351-1364.

⁹² Het was niet mogelijk om een gelijkaardig onderzoek voor de meesterskinderen te verrichten, omdat enerzijds te weinig bronnenmateriaal voorhanden is, en anderzijds we niet weten wanneer de carrière van een meesterskind precies startte. Daarenboven weten we van de meesten niet of ze het beroep wel ooit hebben uitgeoefend. Zoals reeds eerder vermeld, hebben we een groot deel van de meester-kopers niet in de penningkohieren teruggevonden. Oorspronkelijk was het onze bedoeling om met drie generaties van tien jaar te werken, maar gezien dit voor bepaalde generatiegroepen te weinig meesters opleverde, hebben we uiteindelijk voor twee generaties van vijftien jaar gekozen. Uiteindelijk konden we 51% van de brouwers identificeren, 48% van de meerseniërs, 51% van de kaaskopers, 47% van de kruideniërs, 45% van de kleermakers en 44% van de kousenmakers.

JOHAN DAMBRUYNE

die reeds het langst werkt, en waarvan men logischerwijs zou verwachten dat zij doorgaans ook het meest kapitaal en aanzien bezit, nadrukkelijk de duurste panden betreft. Een positieve relatie tussen carrièreduur en fortuin valt dus bij de zes ambachten niet te bespeuren. Onze resultaten bevestigen daarmee de opmerkelijke bevindingen van Levi.

Hoe valt het te verklaren dat de jongere brouwers en meerseniërs kapitaalkrachtiger overkomen dan hun oudere collega's? Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat de jongere generatie vooral bestond uit huurders en de oudere uit eigenaars. Aangezien men als eigenaar een deel van zijn kapitaal moet immobiliseren, zouden de oudere meesters daarom overschakelen van een duurder huurwoning op een goedkopere eigenaarswoning. Om te kijken of deze denkpiste beantwoordt aan de werkelijkheid, onderzochten we de verhouding eigenaars-huurders bij beide generaties.

Tabel 22 Procentuele verhouding tussen het aantal eigenaars en huurders bij twee generaties van niet-erfelijke meesters, 1543-72

	Brouwers		Meerseniërs		Kleermakers		Kousenmakers		Kaaskopers		Kruideniërs	
	% Eig	% Huu	% Eig	% Huu	% Eig	% Huu	% Eig	% Huu	% Eig	% Huu	% Eig	% Huu
1543-57	70,0	30,0	70,2	29,8	59,1	40,9	52,0	48,0	70,6	29,4	73,9	26,1
1558-72	68,4	31,6	43,2	56,8	18,2	81,8	50,0	50,0	66,7	33,3	53,3	46,7

Zoals uit bovenstaande tabel blijkt, telde men in alle ambachten onder de oudere generatie meer eigenaars dan onder de jonge. Vooral bij de kleermakers (+ 40,9%), meerseniërs (+27%) en kruideniërs (+ 20,6%) was het verschil aanzienlijk. Een andere reden waarom de jongste generatie meesters goed scoort, moet waarschijnlijk gezocht worden in de gunstige economische conjunctuur⁹³. De Vrede van Cateau-Cambrésis (1559) betekende de start van een nieuwe expansieve fase in de economie van de Lage Landen⁹⁴. De Gentse nominale huishuurindex geeft ons een impressie van de economische ontwikkeling: terwijl de index tussen 1543 en 1557 met slechts 12% steeg, nam die tussen 1558 en 1572 met 22% toe⁹⁵. Het ligt voor de hand dat tijdens een periode van hoogconjunctuur zelfstandigen grotere bedrijfsrisico's (ondere andere het betrekken van grotere en duurder woningen) durven nemen dan tijdens een fase van laagconjunctuur.

⁹³ Voor de correlatie tussen economische conjunctuur en mobiliteit van welstand zie Friedrichs, *Capitalism*, p.38.

⁹⁴ Voor een overzicht van de economische conjunctuur in de Lage Landen tijdens de periode 1543-72 zie H. Van der Wee, *The Growth of the Antwerp Market and the European Economy (fourteenth-sixteenth centuries)*, II (The Hague, 1963), pp.177-243.

⁹⁵ D. Van Ryssel, *De Gentse huishuren tussen 1500 en 1795. Bijdrage tot de kennis van de conjunctuur van de stad* (Brussel, 1967) pp.102-103.

Slotbeschouwingen

Vooraleer we een duidelijk beeld zullen krijgen van de juiste rol die ambachten inzake sociale opwaartse mobiliteit gedurende de vroegmoderne periode hebben gespeeld, moeten nog heel wat studies worden aangevat. In deze bijdrage werden slechts zes van de meer dan vijftig Gentse ambachten onder de loupe genomen. De focus werd hierbij gelegd op ambachten die in hoofdzaak voor de lokale en regionale markt werkten. Ofschoon ons onderzoek niet toestaat om een algemeen overzicht te geven, legt het toch een aantal patronen van sociale mobiliteit binnen het Gentse ambachtswezen bloot.

Op basis van de onderzochte ambachten kan zonder meer gesteld worden dat het Gentse ambachtssysteem in de zestiende eeuw inzake sociale mobiliteit geen statisch beeld vertoonde. Tevens is het duidelijk dat we geenszins met een rechtlijnig, éénrichtingsproces te maken hadden. Er kunnen duidelijke tendensen worden onderscheiden, die nauw verband houden met de opeenvolgende politieke regimes die de stad heeft gekend. De jaren 1500-40 treden naar voor als een periode waarin de mogelijkheden tot sociale opwaartse mobiliteit beperkt waren. De hoge financiële toetredingsvoorwaarden verhinderden de sociale promotie van vele ambachtlieden. Enkel kandidaat-meesters van bemiddelde families en die over de nodige sociale relaties beschikten, waren in staat om zich de meesterstitel eigen te maken. Maar gezien hun familiale achtergrond zijn deze meesters geen bewijs van sociale opgang, eerder van sociale stagnatie. Toch mag zeker niet van exclusivisme en hereditieit worden gewaagd. Het behoorlijk aantal inschrijvingen van niet-meesterskinderen in het meerseniers- en kleermakersambacht toont ontegensprekelijk aan dat wel degelijk nieuw bloed werd toegelaten. De traditionele voorstelling van een gesloten ambachtssysteem moet daarom sterk worden afgezwakt. In dit verband hebben historici in het verleden het voorbeeld van het Gentse brouwersambacht te veel generaliseerd.

De periode na 1540 toont een totaal ander beeld: een stedelijke samenleving die bijzonder open staat voor jonge geschoolde handwerkslieden en kleinhandelaars. Het poorterschap is gratis en de toegangsdrempel tot het meesterschap ligt bijzonder laag. Het gevolg blijft niet uit. Het aantal nieuwe meesters stijgt in alle ambachten spectaculair. Het toenemend aantal inschrijvingen én het lage intredesgeld tonen het bestaan van sociale opwaartse mobiliteit tijdens de periode 1540-77 onmiskenbaar aan. Tijdens de calvinistische republiek, die zich kenmerkte door de restauratie van de politieke en sociale orde van vóór 1540, sloten de poorten zich opnieuw voor werkelijke sociale promotie. Dat ondanks de hoge toetredingsmodaliteiten toch nog een relatief groot aantal burgers het meesterschap kocht, bewijst dat zij behoorden tot de betere sociale milieus. Na het korte calvinistische intermezzo bereikte de sociale mobiliteit haar zestiende-eeuws hoogtepunt. Het percentage nieuwe meesters lag in verhouding tot de totale beroepsbevolking toen het hoogst. Het moge duidelijk zijn dat de interventie van Keizer Karel in 1540 met betrekking tot het meesterschap het ambachtswezen

ingrijpend heeft veranderd. De Carolijnse Concessie heeft dus niet alleen de politieke en institutionele structuren van de stad grondig gewijzigd maar ook de sociale structuren.

Verschillende auteurs hebben er terecht op gewezen dat het participeren van ambachten aan de politieke macht in Vlaamse en Duitse steden de tendens tot sluiting en monopolisering van het ambachtswezen heeft versterkt, aangezien in die omstandigheden lid zijn van een ambacht niet alleen de weg opende naar de arbeidsmarkt, maar eveneens naar een politieke carrière⁹⁶. Wij menen dat dit vastgestelde verband ook van toepassing is op het zestiende-eeuwse Gent. Het valt inderdaad op dat vóór 1540 en tijdens de calvinistische bestuursperiode, toen de ambachten in de verschillende bestuursraden van de stad zetelden, het veel moeilijker was voor buitenstaanders om toe te treden tot een ambacht. Ofschoon de mogelijkheid tot sociale promotie in het Gentse ambachtssysteem in sterke mate door het politiek-institutionele kader bepaald is geworden, kan niet worden ontkend dat ook demografische en economische ontwikkelingen een rol hebben gespeeld. De jaren 1585-1600 zijn daarvan het beste bewijs. De massale emigratie van ambachtsmeesters naar het buitenland, wat resulteerde in een grote vraag naar geschoolde werkkrachten en detailhandelaars op de arbeidsmarkt, en de doelbewuste politiek van de overheid om het intredegeld bijzonder laag te houden, hadden tot gevolg dat de ambachten door nieuwkomers werden overspoeld.

Op het eerste zicht lijkt de generatiecontinuïteit binnen de Gentse ambachtswereld groot te zijn. Maar de inschrijvingsregisters misleiden ons, omdat slechts een (onbekend) deel van de ingeschreven meesterskinderen, in de voetsporen van hun vader traden. Wel kan niet worden ontkend dat de meesterskinderen, zeker tot het einde van de calvinistische republiek, een vooraanstaande positie in de Gentse ambachten innamen. Zowel inzake machtsuitoefening (deelname aan het ambachtsbestuur) als inzake materiële welstand (het bezitten van duurdere huizen, meer eigenaars in hun rangen) waren zij doorgaans de meerdere van de niet-meesterskinderen. Dit neemt niet weg dat noch de erfelijke noch de niet-erfelijke meesters als een monolithisch blok mogen worden voorgesteld. Binnen beide juridische groepen bestonden aanzienlijke sociale verschillen. Evenmin kan worden voorbijgegaan aan het feit dat de positie van de erfelijke meesters op lange termijn tanende was. Zij zijn er niet in geslaagd hun status te consolideren. Het toenemend aantal buitenstaanders alsook hun groeiende invloed in het ambachtsbestuur duiden op een grotere graad van intergenerationale beroepsmobiliteit na 1540.

---

⁹⁶ Zie M. Boone, *Métiers dans les villes flamandes*, p.16; A. Black, *Guilds and Civil Society in European Political Thought from the Twelfth Century to the Present* (London, 1984), p.67.

HET GENTSE AMBACHTSWEZEN IN DE 16DE EEUW

Aan het stijgen op de sociale ladder binnen het ambachtswezen stonden evenwel grenzen. Slechts een klein deel van de meesters wist door te dringen tot de elite, het ambachtsbestuur. Het geringer ledental speelde ongetwijfeld in het voordeel van de meesters van kleine ambachten. Toch stellen we vast dat ook in deze ambachten minder dan één vijfde van de meesters een mandaat uitoefende. Dat de ambachten bewust kozen om de corporatieve elite beperkt te houden, blijkt uit het feit dat in alle ambachten het aantal meesters dat in het bestuur heeft gezeteld slechts ongeveer de helft bedroeg van wat theoretisch mogelijk was. Anderzijds constateren we binnen de groep van mandaathouders een grote mobiliteitsgraad: gemiddeld bekleedde een meester niet meer dan twee mandaten. Ondanks het doeltreffende rotatiesysteem wist toch een kleine groep van meesters opvallend langer in het bestuur te vertoeven dan een doorsneebestuurslid. Doordat de overheid het aantal bestuursmandaten drastisch beperkte en de volledige controle over de benoemingen verwierf, nam hun aantal na 1540 sterk af. Samenvattend kan men stellen dat de ambachtsbesturen in de zestiende eeuw noch een uitgesproken oligarchisch, noch een uitgesproken democratisch karakter vertoonden. Wel werden de dekens en de gezworenen voornamelijk uit de meer welstellende meesters gerecrueteerd, zonder dat de minder gegoede meesters daarom volledig uitgesloten waren. Sociale mobiliteit beperkte zich voor buitenstaanders niet tot het behalen van de meesterstitel. Ook de hoogste bestuursfuncties lagen in het bereik van de niet-meesterskinderen. Hierbij kan een duidelijke ontwikkeling in de tijd worden waargenomen: bezetten de niet-meesterskinderen tijdens de eerste decennia van de zestiende eeuw hoogstens een kwart van de posten dan steeg hun aandeel tijdens de laatste vijftien jaar van de eeuw tot 50, 60 en zelfs 70%.

In zowat alle opzichten mogen de ambachten van de meerseniërs, kruideniers, kaaskopers en kousenmakers als de meest 'democratische' verenigingen worden bestempeld: zij stonden het meest open voor de opname van buitenstaanders in het ambacht én in het bestuur, en de monopoliseringsgraad onder de bestuursleden was er het geringst. Het meest oligarchisch komen de kleermakers en brouwers over. Bij de brouwers kan dit verklaard worden door de grote kapitaalcracht en de beperkte werkgelegenheid die deze nijverheid kenmerkten. Het meer oligarchische karakter van de kleermakers zou kunnen verband houden met de grote interesse van de meesters om een bestuursfunctie uit te oefenen. Gezien het marktsegment waarvoor de kleermakers werkten (de lokale markt, een welstellend cliënteel en op bestelling), kon een bestuursmandaat hun economisch voordeel opleveren. De grootste transformatie heeft ongetwijfeld het ambacht van de brouwers ondergaan. Bij het begin van de eeuw was het een gesloten, erfelijke vereniging waar de macht berustte bij een beperkte groep van families en waar buitenstaanders nauwelijks binnen geraakten; op het einde van de eeuw was het een open ambacht waar niet-meesterskinderen evenveel kansen hadden om in het bestuur te zetelen als meesterskinderen.

JOHAN DAMBRUYNE

Aan de hand van de woning die de meesters betrokken, hebben we kunnen vaststellen dat er onder de ambachten wel degelijk grote verschillen inzake welstand en sociale status bestonden. Zo waren de woningen van de brouwers bijna driemaal zo duur als deze van de kleermakers. De beroepskeuze was dus van kapitaal belang. Sociale differentiatie en heterogeniteit typeerden ook de ambachten intern. In alle ambachten waren meerdere sociale geledingen van de maatschappij vertegenwoordigd. Toch telden de kruideniers, kaaskopers en meerseniers opvallend meer meesters die tot de hogere middenklasse mogen gerekend worden, terwijl het gros van de kleermakers en kousenmakers zich situeerde in de lagere middenklasse. De grootste homogeniteit vertoonde het brouwersambacht. Het merendeel van de meesters behoorde er tot de hogere middenklasse. Ons onderzoek naar de mobiliteit van de welstand en het sociale prestige bij twee generaties ambachtsmeesters leverde verrassende resultaten op. Het toont met name aan dat er geen lineair positief verband bestond tussen de carrièreduur, de welstand en de sociale positie van een meester. Afgezien van de beroepskeuze en de persoonlijke talenten hadden sociale (het bezitten van relaties, het zetelen in het bestuur, de familiale achtergrond) en economische factoren (de conjunctuur) veel meer invloed op de welstand en de sociale status van een meester dan het aantal jaren dat hij zijn beroep reeds uitoefende.

Uiteraard zullen onze bevindingen pas ten volle hun waarde krijgen wanneer het comparatief onderzoek naar de sociale mobiliteit en status binnen de Europese ambachten van de vroegmoderne periode verder gevorderd is. In dit opzicht is het opvallend hoe weinig vergelijkingsmateriaal momenteel voorhanden is. We zouden daarom willen pleiten dat de komende jaren werk zou worden gemaakt van het aanleggen van internationale databanken in functie van het sociale mobiliteitsonderzoek. Net zoals het verzamelen van prijs- en loonreeksen ondertussen zijn nut voor de conjunctuurstudie heeft bewezen, zijn we ervan overtuigd dat het bijeenbrengen van kwantitatief en kwalitatief materiaal met betrekking tot de toetredingsmodaliteiten en het aantal inschrijvingen van meesters, knechten en leerlingen nieuwe perspectieven kan openen voor het vergelijkend onderzoek naar de sociale mobiliteit binnen het Europese ambachtswezen.

HET GENTSE AMBACHTSWEZEN IN DE 16DE EEUW

Bijlage 1 Aantal inschrijvingen van nieuwe meesters in de diverse ambachten, 1500-1600

Jaar	Brouwers		Meerseniërs		Kleermakers		Kousenmakers		Kaaskopers		Kruideniërs	
	nie	mee	nie	mee	nie	mee	nie	mee	nie	mee	nie	mee
1499-1500	0	4	1	11	2	11	-	-	-	-	-	-
1500-1501	0	12	3	8	6	11	-	-	-	-	-	-
1501-1502	0	7	2	14	0	3	-	-	-	-	-	-
1502-1503	1	6	4	17	0	10	-	-	-	-	-	-
1503-1504	0	2	3	8	1	3	-	-	-	-	-	-
1504-1505	1	2	1	18	4	10	-	-	-	-	-	-
1505-1506	0	-	1	13	1	7	-	-	-	-	-	-
1506-1507	0	7	1	14	2	7	-	-	-	-	-	-
1507-1508	0	3	3	32	7	13	-	-	-	-	-	-
1508-1509	0	8	1	29	2	11	-	-	-	-	-	-
1509-1510	0	7	5	24	3	6	-	-	-	-	-	-
1510-1511	0	18	5	20	2	7	-	-	-	-	-	-
1511-1512	0	11	2	13	3	9	-	-	-	-	-	-
1512-1513	0	4	8	36	3	11	-	-	-	-	-	-
1513-1514	0	10	5	12	5	5	-	-	-	-	-	-
1514-1515	0	14	3	21	0	20	-	-	-	-	-	-
1515-1516	0	9	4	33	4	9	-	-	-	-	-	-
1516-1517	0	10	5	29	2	8	-	-	-	-	-	-
1517-1518	0	4	4	39	4	15	-	-	-	-	-	-
1518-1519	0	13	8	9	1	12	-	-	-	-	-	-
1519-1520	0	4	6	24	2	13	-	-	-	-	-	-
1520-1521	0	9	4	23	2	12	-	-	-	-	-	-
1521-1522	0	6	3	12	1	15	-	-	-	-	-	-
1522-1523	0	5	10	17	8	11	-	-	-	-	-	-
1523-1524	0	3	5	8	5	15	-	-	-	-	-	-
1524-1525	0	20	3	12	3	13	-	-	-	-	-	-
1525-1526	0	1	4	17	1	8	-	-	-	-	-	-
1526-1527	0	2	3	17	6	11	-	-	-	-	-	-
1527-1528	0	3	2	18	7	13	-	-	-	-	-	-
1528-1529	0	7	3	9	10	4	-	-	-	-	-	-
1529-1530	0	17	11	18	3	11	-	-	-	-	-	-
1530-1531	0	3	5	31	3	7	-	-	-	-	-	-
1531-1532	0	4	1	11	0	2	-	-	-	-	-	-
1532-1533	0	5	7	17	4	14	-	-	-	-	-	-
1533-1534	0	-	7	33	2	9	-	-	-	-	-	-
1534-1535	0	3	11	33	6	19	-	-	-	-	-	-
1535-1536	0	11	5	15	4	6	-	-	-	-	-	-
1536-1537	0	5	5	31	3	11	-	-	-	-	-	-
1537-1538	0	11	7	23	4	18	-	-	-	-	-	-
1538-1539	0	7	8	19	3	28	-	-	-	-	-	-
1539-1540	-	-	-	-	0	4	-	-	-	-	-	-
1540-1543	6	6	21	-	29	-	8	-	15	-	5	-
1544	4	8	12	-	18	14	-	-	8	-	3	-
1545	-	-	7	-	11	-	2	-	2	-	4	-
1546	6	-	5	-	6	-	-	-	3	-	3	-
1547	6	-	11	-	19	-	3	-	-	-	3	-
1548	4	7	6	-	-	-	2	-	-	-	1	-
1549	2	7	8	-	12	-	6	-	-	-	4	-
1550	2	2	7	-	12	-	2	-	-	-	4	-
1551	2	1	9	-	8	11	7	-	5	-	2	-
1552	3	6	5	-	12	9	3	-	3	-	4	-
1553	3	2	3	-	10	20	3	-	0	-	1	-
1554	3	14	8	-	11	7	5	-	2	-	6	-
1555	2	7	9	-	7	20	2	-	1	-	2	-

JOHAN DAMBRUYNE

Jaar	Brouwers		Meerseniërs		Kleermakers		Kousenmakers		Kaaskopers		Kruideniërs	
	nie	mee	nie	mee	nie	mee	nie	mee	nie	mee	nie	mee
1556	1	-	11	-	-	-	2	-	12	-	6	-
1557	4	4	5	-	1	-	5	-	4	-	7	6
1558	5	-	4	-	1	14	7	-	3	-	4	-
1559	4	7	8	-	-	-	11	-	4	-	4	-
1560	5	-	14	-	1	-	11	-	3	-	7	-
1561	0	11	11	-	5	2	12	-	5	-	5	3
1562	-	-	-	-	-	-	13	-	3	-	5	-
1563	2	3	-	-	-	-	10	-	5	-	3	-
1564	4	-	-	-	1	7	3	-	1	-	8	-
1565	2	4	-	-	-	23	5	-	4	-	4	-
1566	3	5	6	-	-	-	8	-	9	-	3	-
1567	3	7	11	-	1	4	18	-	6	-	-	-
1568	1	3	6	-	-	11	6	-	-	-	7	-
1569	6	-	10	-	-	23	6	-	6	-	3	-
1570	5	2	7	-	11	-	6	-	4	-	5	10
1571	-	-	12	-	-	5	5	-	0	-	9	-
1572	0	3	9	-	-	5	4	-	0	-	4	-
1573	-	-	16	-	-	26	17	-	8	-	8	-
1574	5	6	22	-	-	-	2	-	6	-	5	-
1575	5	3	20	-	-	-	8	-	8	-	8	-
1576	-	-	27	-	-	-	14	-	6	-	10	-
1577 jan-okt	-	-	73	-	9	-	38	-	32	-	31	-
1577-1578	34	-	78	-	-	-	-	-	36	-	25	-
1578-1579	0	10	-	-	4	1	7	-	-	-	-	-
1579-1580	1	12	4	-	7	29	14	-	-	-	-	-
1580-1581	1	15	6	-	1	9	-	-	-	-	-	-
1581-1582	2	-	11	16	2	-	7	-	-	-	-	-
1582-1583	2	5	4	13	3	3	23	1	-	-	-	-
1583-1584	-	-	-	-	-	-	9	-	-	-	-	-
1584 aug-dec	-	-	-	-	7	-	9	-	15	-	1	-
1585	3	0	24	-	16	4	3	-	25	-	12	-
1586	2	2	8	-	13	-	4	-	27	-	15	-
1587	4	0	17	-	24	15	-	-	16	-	9	-
1588	7	5	15	-	28	-	31	-	11	-	9	-
1589	2	4	21	-	25	-	36	-	9	-	6	-
1590	1	12	25	-	10	-	30	-	8	-	9	-
1591	6	7	14	-	16	-	21	-	9	-	8	-
1592	6	5	15	-	20	2	16	-	7	-	8	-
1593	2	12	27	-	24	4	5	-	5	-	2	-
1594	2	6	*	-	21	8	20	-	5	-	4	-
1595	2	4	15	-	17	10	26	-	10	-	6	-
1596	0	12	22	-	6	1	19	-	2	-	3	-
1597	6	4	3	-	29	7	28	-	17	-	9	-
1598	3	6	15	-	6	-	3	-	17	-	9	-
1599	7	7	17	-	11	4	-	-	11	-	8	-
1600	1	5	7	3	13	7	9	-	2	-	3	-

Bron: de ledenregisters van de ambachten. Stadsarchief Gent, reeks 160, nr.6; reeks 165, nr.2; reeks 172, nr.3 en 4; reeks 172/1, nr.1; reeks 178, nr.1; reeks 191, nr.1 en 2.

De cijfers hebben betrekking op het aantal geregistreerde niet-meesterskinderen (nie) en meesterskinderen (mee).

Jaren zonder nieuwe meesters duiden we met een 0 aan.

Jaren waarvoor de registers geen informatie verstrekken, duiden we aan met -

* In het meerseniërsregister staan de nieuwe meesters in 1593 en 1594 samen vermeld.

Tijdens de periode 1500-40 en de calvinistische bestuursperiode begon en eindigde het ambachtsjaar bij de meeste ambachten in augustus, bij de kleermakers in september. Tijdens de periode 1545-77 en 1584-1600 startte het nieuwe ambachtsjaar op kerstavond.

HET GENTSE AMBACHTSWEZEN IN DE 16DE EEUW

Bijlage 2 Absoluut aantal en jaarlijks gemiddeld aantal inschrijvingen per ambacht, 1500-1600

	Brouwers	Meerseniers	Kleermakers	Kousenmakers	Kaaskopers	Kruideniers
Niet-meesterskinderen						
Aantal jaren*	93	92	85	52	49	52
Aantal inschrijvingen	194	910	617	574	400	334
Jaarlijks gemiddelde	2,08	9,89	7,25	11,03	8,16	6,42
Meesterskinderen						
Aantal jaren*	82	43	71	-	-	-
Aantal inschrijvingen	528	820	737	-	-	-
Jaarlijks gemiddelde	6,43	19,06	10,38	-	-	-
Niet-meesterskinderen + meesterskinderen**						
Aantal jaren*	75	40	65	-	-	-
Aantal inschrijvingen	610	967	1042	-	-	-
Jaarlijks gemiddelde	8,13	24,17	16,03	-	-	-

* Het betreft het aantal jaren waarvoor informatie beschikbaar is.

** De cijfers hebben betrekking op de jaren waarvan we zowel het aantal niet-meesterskinderen als het aantal meesterskinderen kennen.

Bijlage 3 Jaarlijks gemiddeld aantal inschrijvingen per politiek-institutionele periode

	Brouwers	Meerseniers	Kleermakers
1500-1540	7,3	24,2	13,7
1540-1577	8,0	-	18,2
1578-1584	12,0	22,0	14,3
1584-1600	9,7	-	24,3

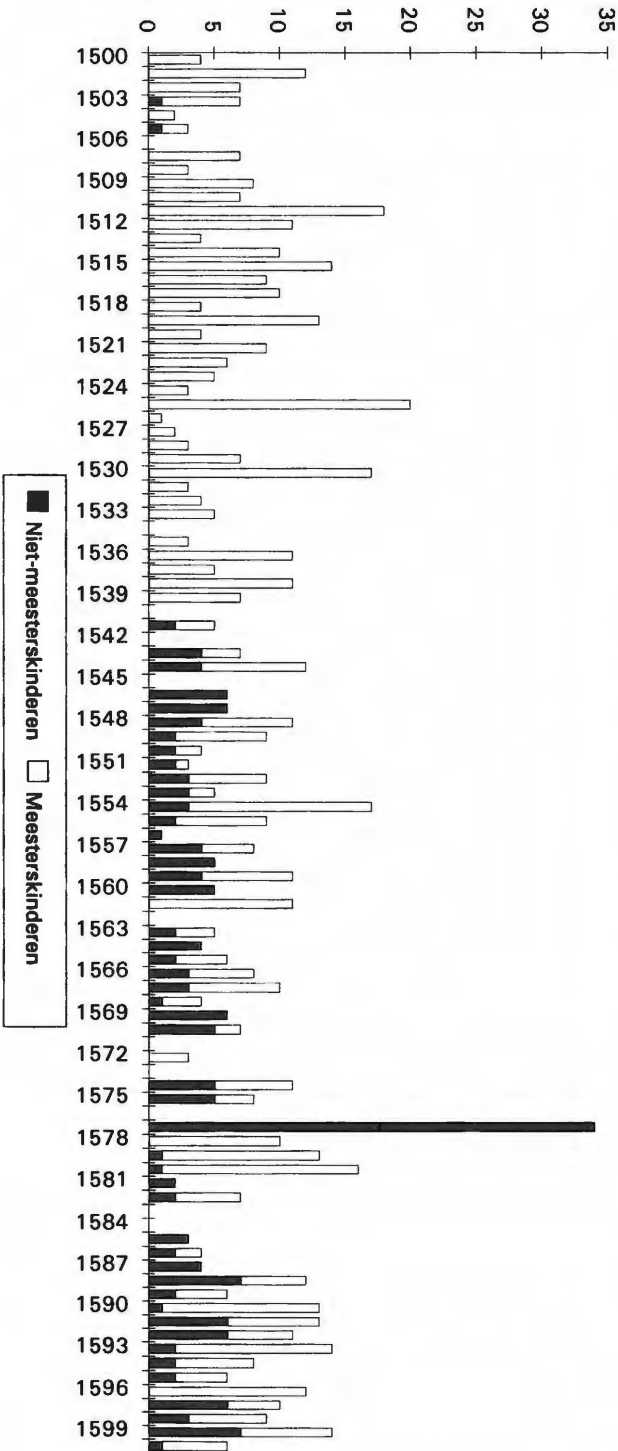
De cijfers zijn berekend op basis van de jaren waarvan we zowel het aantal meesterskinderen als niet-meesterskinderen kennen.

Met dank aan M. Boone (Universiteit Gent), H. De Ridder-Symoens (Universiteit Gent-Vrije Universiteit Amsterdam), C. Lis (Vrije Universiteit Brussel) en H. Soly (Vrije Universiteit Brussel-Universiteit Gent) voor hun commentaar op een eerdere versie. Alle bedragen in dit artikel staan uitgedrukt in groten Vlaams (gr.).

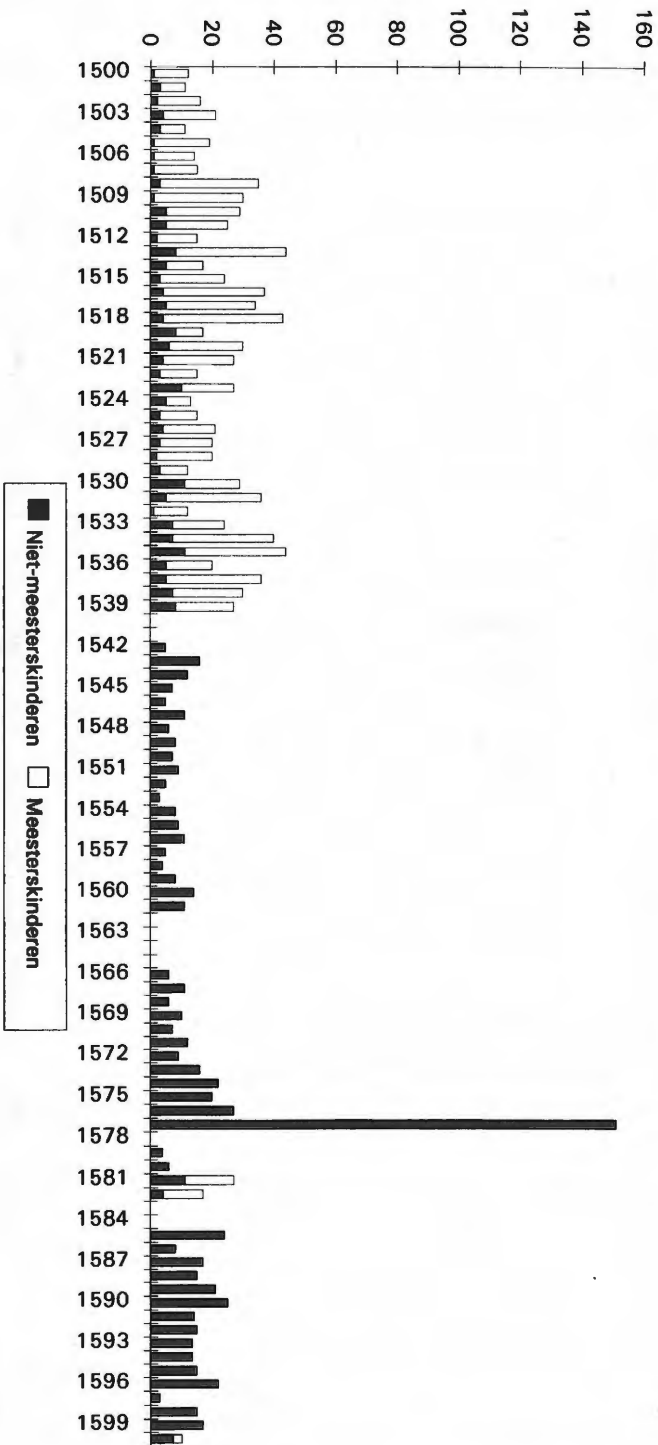
1 pond groten Vlaams = 20 schellingen groten Vlaams = 240 groten Vlaams = 1,5 pond groten Brabants = 6 carolusgulden.

1 carolusgulden = 20 stuiver = 40 groten Vlaams.

Grafiek 1 Jaarlijks aantal inschrijvingen van meesters in het brouwersambacht, 1500-1600

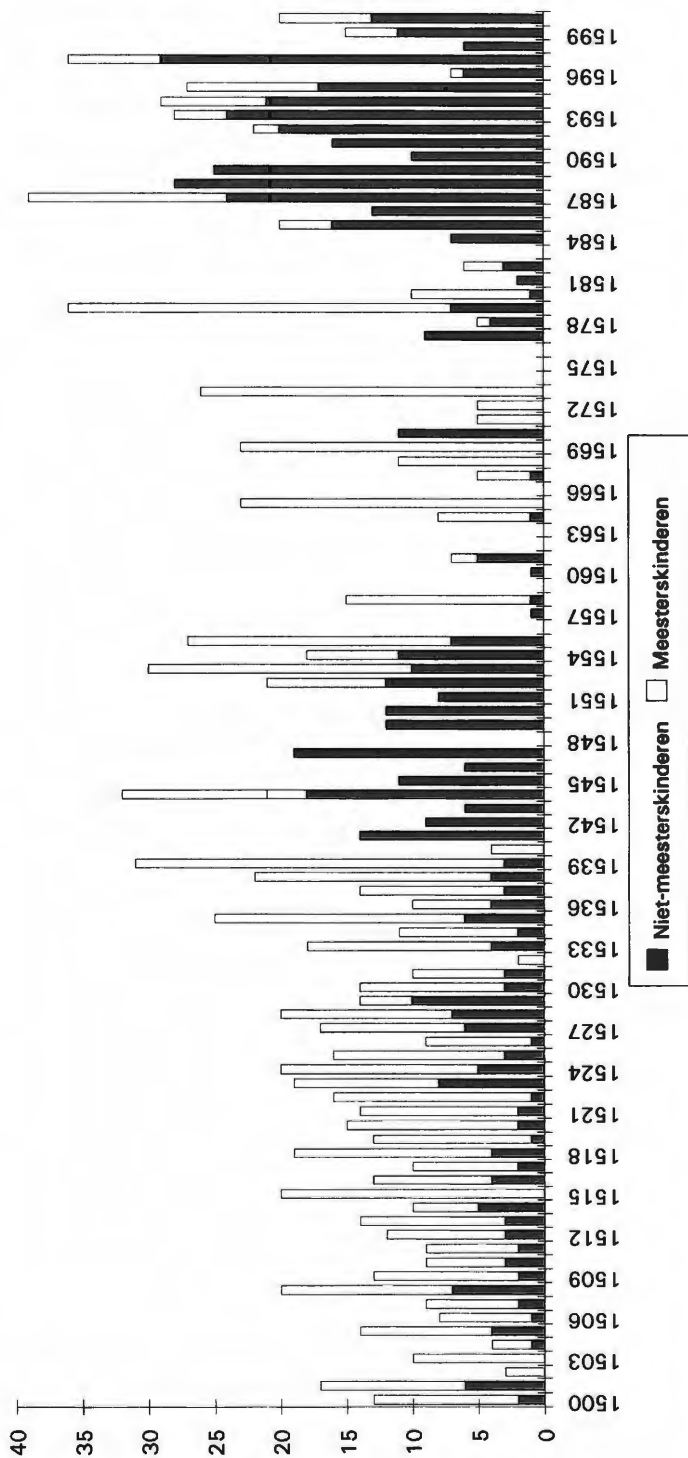

Grafiek 2 Jaarlijks aantal inschrijvingen van meesters in het meerseniersambacht, 1500-1600

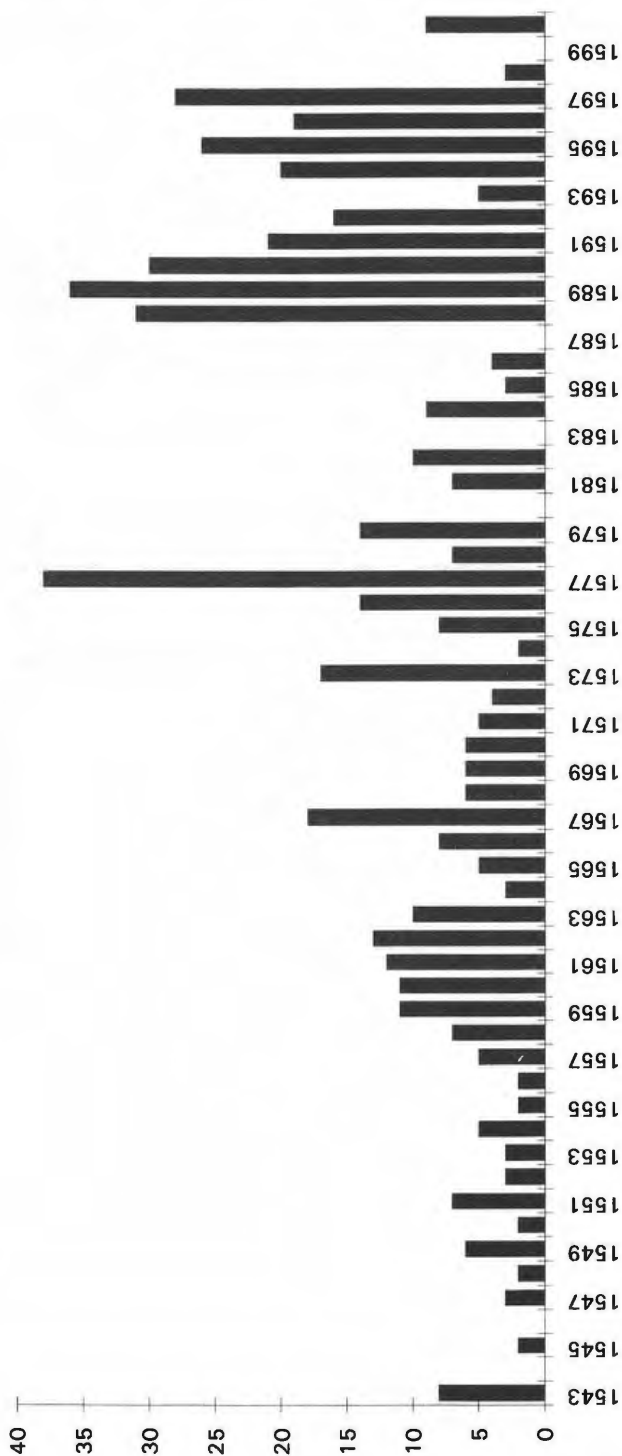

JOHAN DAMBRUYNE

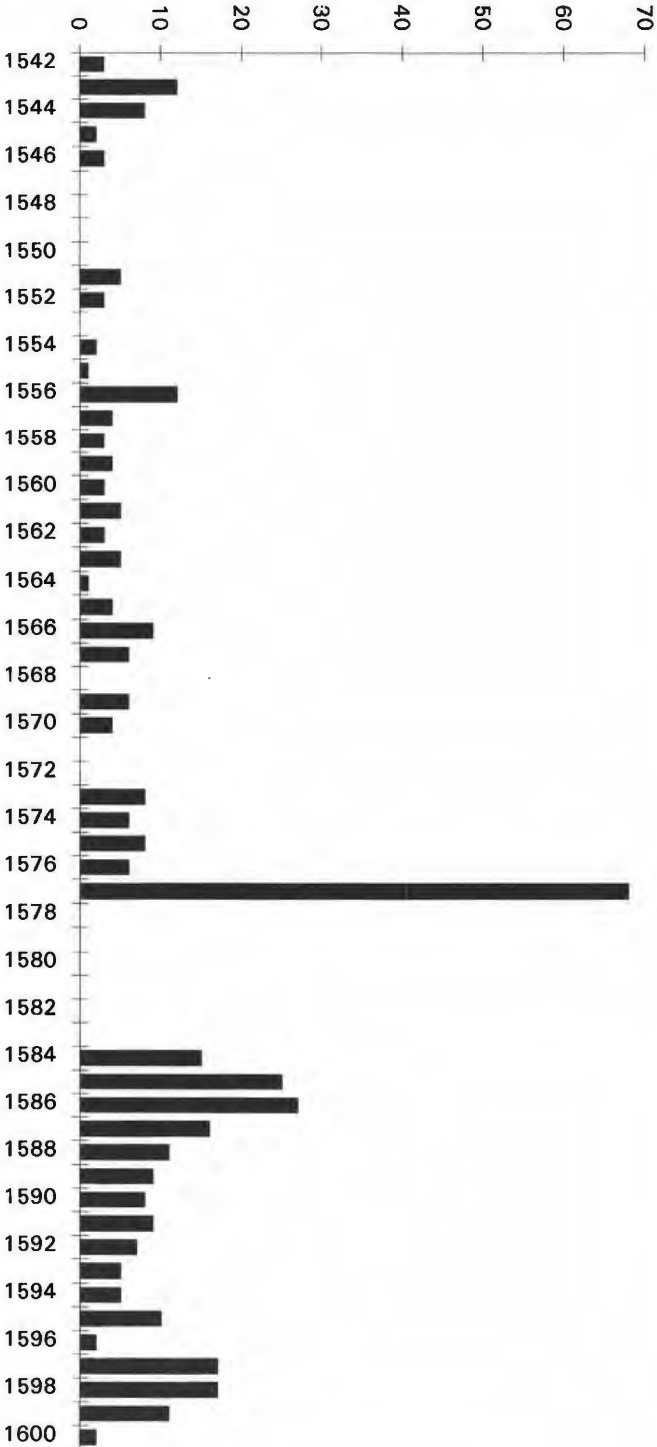
Grafiek 3 Jaarlijks aantal inschrijvingen van meesters in het kleermakersambacht, 1500-1600

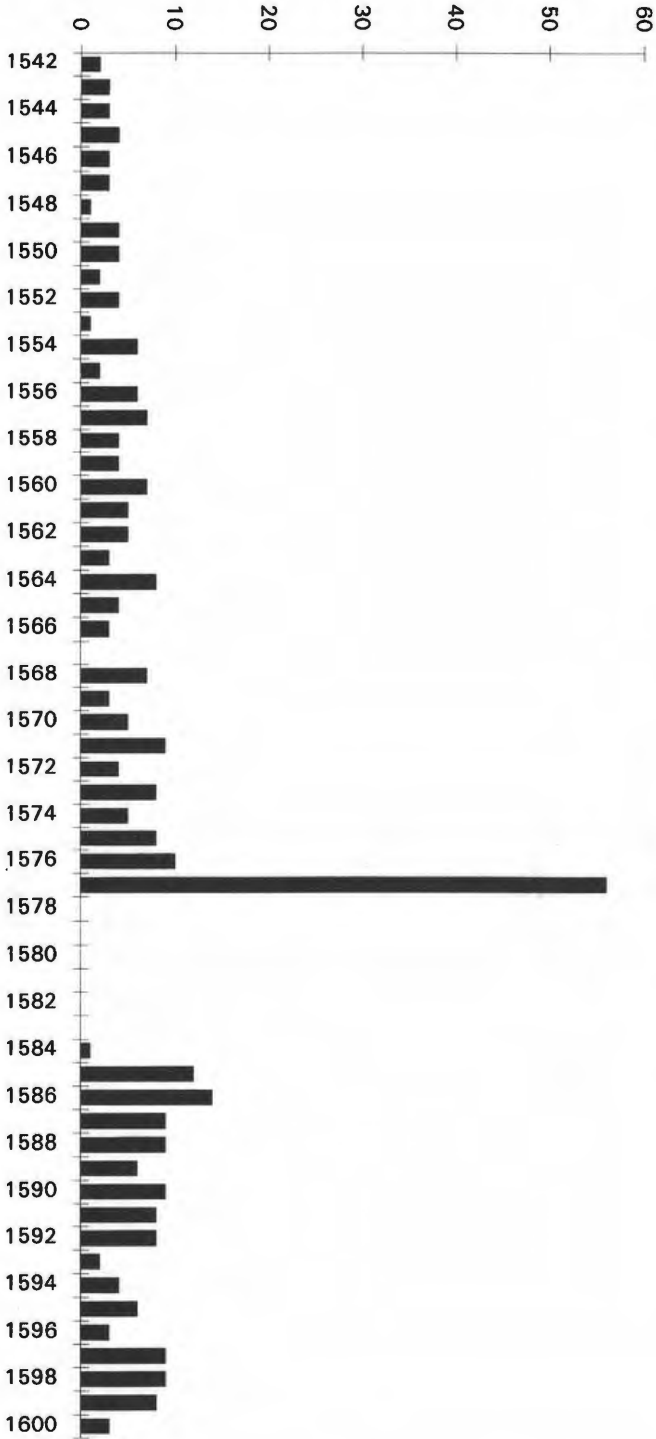
Grafiek 4 Jaarlijks aantal inschrijvingen van niet-meesterskinderen in het kousenmakersambacht, 1543-1600

Grafiek 5 Jaarlijks aantal inschrijvingen van niet-meesterskinderen in het kaaskopersambacht, 1542-1600

Grafiek 6 Jaarlijks aantal inschrijvingen van niet-meesterskinderen in het kruidentiersambacht, 1542-1600

Grafiek 7 Verdeling van de ambachtsmeesters over vijf prijscategorieën van huizen in 1572

